

SIAMO DI NUOVO INSIEME

NR. 135-136 • SERIE NOUĂ • APRILIE - IUNIE 2025

REVISTA ASOCIAȚIEI ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.

FONDATĂ ÎN 2007 • ISSN 1843-2085 • REVISTĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.

CU SPRIJINUL FINANCIAR AL GUVERNULUI ROMÂNIEI, PRIN DEPARTAMENTUL PENTRU RELATII INTERETNICE

Anii de dictatură și război în care Mussolini târâse Italia au condus în final la un dezastru economic. Aușia națională fusese redusă la o treime, iar în țară domnea inflația, șomajul, sărăcia, pe fondul cărora se dezvoltase piața neagră. În această situație, armistițiul din 1943 aduce renașterea speranței politice. Monarhia, care era considerată vinovată pentru colaborare cu fascismul și părtășă la situația dezastruoasă în care se afla țara, va fi amendată. Pe 2 iunie 1946, poporul va fi chemat la urne și, prin Referendum, își va alege forma de guvernare. Între monarhie și republică, va alege Republica! La 13 iunie regele pleacă în exil, iar la 28 iunie Constituanta îl va desemna ca președinte provizoriu al noii Republici pe Enrico De Nicola.

Au urmat ani grei de guvernare. Pentru a se depăși dificultățile și racile unei societăți corupte, pentru ca Italia să devină ceea ce este acum, s-au făcut eforturi pe toate planurile, momentele de criză fiind depășite mai ales prin gândirea și capacitatea de organizare ale unor conducători, ale unor oameni politici cu viziune remarcabilă. Și este de menționat aici puternica personalitate a lui Alcide De Gasperi, care a marcat acei ani de început ai Republicii. Figură de o rigiditate morală austeră, dar și suplă în același timp, a condus, între 11 decembrie 1945 și 2 august 1953, nouă cabinete succesive. Măsurile care s-au luat în acea perioadă aveau să conducă Italia pe drumul democrației. De altfel, Constituția elaborată între martie și decembrie 1947 și intrată în vigoare la 1 ianuarie 1948, la Articolul 1, stabilea că „Italia este o Republică democratică întemeiată pe muncă.” Aceasta va fi regula de bază după care Italia se va conduce și va funcționa.

Astăzi, după 79 de ani de politică democratică, Italia este una dintre țările europene cu economii funcționale, cu branduri renumite, cu bune relații politice, economice și culturale cu marile state ale lumii. Este un port standard al politicilor de promovare a păcii, a bunei înțelegeri între națiuni, pentru un viitor pașnic și fără conflicte.

Din partea comunității istorice a italienilor din România și a poporului român frate, transmitem Italiei și poporului italian cele mai sincere urări cu ocazia Zilei Naționale și îi dorim un viitor prosper în care să se împlinească toate aspirațiile sale!

Trăiască Italia!

Gli anni di dittatura e di guerra in cui Mussolini aveva trascinato l'Italia, alla fine portarono al disastro economico. La ricchezza nazionale si era ridotta a un terzo e il paese era dominato da inflazione, disoccupazione, povertà e mercato nero. In questo contesto, l'armistizio del 1943 porta la rinascita della speranza politica. La monarchia, considerata colpevole di aver collaborato con il fascismo e complice della situazione disastrosa in cui versava il paese, sarà penalizzata. Il 2 giugno 1946 il popolo sarà chiamato alle urne e sceglierà attraverso un Referendum la forma di governo. Tra monarchia e repubblica, il popolo sceglierà la Repubblica! Il 13 giugno il re andrà in esilio e il 28 giugno l'Assemblea Costituente nominerà Enrico De Nicola presidente provvisorio della nuova Repubblica.

Seguirono difficili anni di governo. Per superare le difficoltà e sanare le antiche ferite di una società corrotta, per rendere l'Italia ciò che è oggi, sono stati compiuti molti sforzi su tutti i fronti, superando i momenti di crisi soprattutto grazie al pensiero e alla capacità organizzativa di leader e politici dalla ragguardevole visione. E qui vale la pena di ricordare la forte personalità di Alcide De Gasperi, che ha caratterizzato quei primi anni della Repubblica. Figura di austerità morale, ma ugualmente flessibile, tra l'11 dicembre 1945 e il 2 agosto 1953 ha condotto nove gabinetti consecutivi. Le misure adottate in questo periodo avrebbero condotto l'Italia sulla strada della democrazia. D'altra parte, la Costituzione elaborata tra il marzo e il dicembre 1947 ed entrata in vigore l'1 gennaio 1948, sancisce all'Articolo 1 che «l'Italia è una Repubblica democratica fondata sul lavoro.» Questa sarebbe stata la regola fondamentale con cui l'Italia sarebbe stata governata e avrebbe funzionato.

Oggi, dopo 79 anni di politica democratica, l'Italia è uno dei paesi europei caratterizzato da un'economia funzionale, da marchi famosi, buone relazioni politiche, economiche e culturali con i principali paesi del mondo. È un portabandiera delle politiche che promuovono la pace e la buona comprensione tra le nazioni per un futuro pacifico e libero dai conflitti.

A nome della comunità storica degli italiani di Romania e del popolo romeno, inviamo i nostri più sinceri auguri all'Italia e al popolo italiano in occasione della loro Festa Nazionale e auguriamo loro un futuro prospero in cui tutte le aspirazioni possano realizzarsi!

Viva l'Italia!

de
Ioana Grosaru

traduzione
Clara Mitola

2 iunie
Ziua
renașterii unei
țări și a unui
popor

2 giugno
La rinascita
di un Paese e
di un popolo

CÂTEVA GÂNDURI

APRILIE • IUNIE

**SIAMO
DI NUOVO
INSIEME**

FONDATA ÎN 2007

NR. 135-136 · SERIE NOUĂ
APRILIE - Iunie
2025

ISSN 1843 - 2085

Revistă editată de
Asociația Italianilor din
România - RO.AS.IT.
cu sprijinul financiar al
Guvernului României, prin
Departamentul pentru Relații
Interetnice

Membri fondatori

Mircea Grosaru
Ioana Grosaru

Director
Ioana Grosaru

Redactor-șef
Olivia Simion

Redactori
Clara Mitola
Mihaela Profiriu Mateescu

Design & producție
squaremedia.ro

Răspunderea pentru conținutul
articolelor aparține exclusiv autorilor.

© 2025 Asociația Italianilor din România
- RO.AS.IT. © Nicio parte din această
publicație nu poate fi reprodusă sau
transmisă în niciun mod, sub nicio
formă, fără consimțământul scris al
deținătorilor de copyright.

Asociația Italianilor
din România - RO.AS.IT.
asociație cu statut de utilitate publică
Str. I.L. Caragiale nr. 24
020045 București
Tel.: +4 0372 772 459
Fax: +4 021 313 3064
secretariat@roasit.ro

www.roasit.ro

foto: RO.AS.IT.

- 04 | Am celebrat a cincea ediție a DanteDi
· Abbiamo celebrato la quinta edizione
del DanteDi
- 07 | RO.AS.IT. se întoarce pe plaiurile
bucovinene · La RO.AS.IT. torna in
Bucovina
- 09 | „Il Papa è morto. Viva il Papa!”

CULTURĂ / CULTURA

foto: wikipedia.org

- 12 | Vești de la Caligula · Notizie da Caligola
- 17 | Pe urmele constructorilor și arhitecților
italieni. Despre meseriași și specialiști ai
zidirilor. Partea a cincea · Sulle tracce di
costruttori e architetti italiani. Su operai
e specialisti delle costruzioni. Parte
quinta
- 20 | Dialoghi letterari. Le poesie non
cambiano certo il mondo, ma cambiano
l'essere-nel-mondo · Dialoguri literare.
Poeziile cu siguranță nu schimbă lumea,
dar schimbă ființarea în lume
- 24 | Oh, Roma, Roma! A patra parte ·
Parte quarta

SOCIETATE / SOCIETÀ

foto: wikipedia.org / Tamesapiano

- 28 | «IO parlo italiano / EU vorbesc italiana»
arriva alla VII edizione · „IO parlo
italiano / EU vorbesc italiana” ajunge la
ediția a VII-a
- 33 | Pagina școlii. Erasmus la Ascoli: când
învățarea devine aventură · Pagine
di scuola. Erasmus ad Ascoli: quando
imparare diventa un'avventura
- 37 | Pagine di scuola. Si può trasformare
una condanna sociale in un'opportunità?
· Pagina școlii. Se poate transforma
o condamnare socială într-o
oportunitate?
- 42 | Itinerario turistico. San Pellegrino tra
stile Liberty e acque termali · Itinerar
turistico. San Pellegrino între stilul
Liberty și apele termale
- 45 | Ricette · Rețete. Biscotti «di Bigio»

Am celebrat a cincea ediție a **DanteDì**

Anul 2025 a marcat deja a cincea ediție a DanteDì de la instituirea sa în 2020. Având prima ediție în 2021, în timpul Anului Dante, ziua poetului a fost apoi celebrată an de an în întreaga lume. Geniul universal al lui Dante, precum și rolul esențial pe care l-a avut în evoluția limbii italiene, pentru care este considerat primul sau părinte, fac din Dante un reper al culturii italiene, iar Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT. promovează această cultură, ea fiind o parte definitorie a comunității istorice pe care o păstorește. Așadar, și în acest an, RO.AS.IT. a evocat, la rândul său, figura Poetului Suprem, în două evenimente desfășurate în 24 martie, respectiv, 25 martie 2025.

L'anno 2025 ha già segnato la quinta edizione del DanteDì, a partire dalla sua nascita nel 2020. Con una prima edizione nel 2021, durante l'Anno Dante, la giornata del poeta è stata celebrata anno dopo anno in tutto il mondo. Il genio universale di Dante, così come il ruolo essenziale che ha avuto nell'evoluzione della lingua italiana, di cui è considerato il primo padre, fanno di Dante un punto di riferimento della cultura italiana, che l'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. promuove, in quanto parte integrante della comunità storica che guida. Così, anche quest'anno la RO.AS.IT. ha rievocato la figura del Sommo Poeta, in due eventi che si sono tenuti il 24 marzo e il 25 marzo 2025.

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

Primul s-a aflat sub semnul parteneriatului tradițional cu Societatea „Dante Alighieri” – Comitetul București, condus de doamna prof. Nicoleta Silvia Ioana, și s-a desfășurat la Institutul Italian de Cultură, ai cărui pereți au fost decorați pentru această ocazie cu lucrări ale studenților de la Universitatea Națională de Arte din București inspirate din Dante. În cadrul evenimentului a fost prezentată cartea *Dante. Divina Comedie povestită pentru copii* de Corina Anton și proiectul „Dante, terzine in tutte le lingue del mondo”, îngrijit de Rosaria Antinoro, lector de italiană la Universitatea din București, prin care am putut asculta cum sună Dante în limbile lumii, urmate de un mic recital susținut de Ansamblul vocal al Liceului de Muzică „Sandro Pertini” din Genova, sub bagheta dirijorului Luca Franco Ferrari, care ne-au prezentat muzică genoveză, pornind de la pasajul din *Divina Comedie* în care Dante amintea că, încă din vremea sa, genovezii emigraseră și se răspândiseră în toate colțurile lumii.

A doua zi, chiar în ziua internațională dedicată Poetului Suprem, Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. a continuat celebrarea acestuia alături de elevii de la Liceul Teoretic „Dante Alighieri” din București, într-un eveniment foarte reușit și diversificat, în care elevii au dat dovada stăpânirii limbii italiene prin recitarea cu mult talent a unor terzine din *Divina Comedie*, selectate din *Dante: Infernul în cânturi și terzine alese*, Caietul 2 din seria „Îmi amintesc de o zi de școală” de Antonio Rizzo, publicat de Asociația

Il primo si è svolto sotto il segno del tradizionale partenariato con la Società «Dante Alighieri» – Comitato Bucarest, condotto dalla prof.ssa Nicoleta Silvia Ioana, e si è tenuto presso l'Istituto Italiano di Cultura, le cui pareti sono state decorate per quest'occasione con i lavori ispirati a Dante degli studenti dell'Università Nazionale di Arte di Bucarest. Durante l'evento è stato presentato il libro *Dante. Divina Comedie povestită pentru copii* (Dante. La Divina Commedia raccontata ai bambini) di Corina Anton e il progetto «Dante, terzine in tutte le lingue del mondo», curato da Rosaria Antinoro, lettrice di italiano presso l'Università di Bucarest, grazie al quale abbiamo potuto ascoltare come suona Dante nelle varie lingue del mondo, seguiti da un piccolo recital sostenuto dall'Ensemble Vocale del Liceo Statale «Sandro Pertini» di Genova, sotto la bacchetta del direttore Luca Franco Ferrari, che ci ha presentato la musica genovese a partire dal passaggio della *Divina Commedia* in cui Dante ricordava come, già ai suoi tempi, i genovesi fossero emigrati raggiungendo tutti gli angoli del mondo.

Il secondo giorno, proprio nella giornata internazionale dedicata al Sommo Poeta, l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. ha continuato la celebrazione accanto agli alunni del Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest, con un evento ben riuscito e diversificato in cui gli alunni hanno dimostrato la loro padronanza della lingua italiana, recitando con grande talento

Abbiamo celebrato la
quinta edizione del
DanteDì

Italianilor din România – RO.AS.IT. Apoi, eleva Maia Sorescu Burgard și doamna prof. Anne Marie Iacob au interpretat muzică medievală, urmată de vizionarea unui filmuleț în care elevii au făcut un rezumat al *Divinei Comedii*, toate pe fundalul unei expoziții inspirate de călătoriile lui Dante, „Pe urmele lui Dante Alighieri”, realizate tot de elevi, sub îndrumarea domnului prof. Gabriel Decebal Cojoc. Evenimnetul a fost, așadar, un efort comun al profesorilor și al elevilor, cărora le mulțumim pentru implicare și promptitudine.

alcune terzine della *Divina Commedia* tratte da *Dante: l'Inferno in canti e terzine scelte*, il Quaderno 2 della serie «Mi ricordo di un giorno di scuola» di Antonio Rizzo, pubblicato dall'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. Poi, l'alunna Maia Sorescu Burgard e la prof.ssa Anne Marie Iacob hanno interpretato brani di musica medievale, seguiti dalla proiezione di un breve film in cui gli alunni hanno riassunto la *Divina Commedia*, il tutto sullo sfondo della mostra ispirata ai viaggi di Dante, «Sulle tracce di Dante Alighieri», realizzata sempre dagli alunni, guidati dal prof. Gabriel Decebal Cojoc. L'evento è stato perciò il frutto degli sforzi comuni di docenti e alunni, che ringraziamo per l'impegno e la prontezza.

RO.AS.IT. se întoarce pe plaiurile **bucovinene**

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. a marcat încă o prezență fructuoasă la Simpozionul „Contribuția bibliotecii la afirmarea diversității culturale în spațiul românesc”, organizat, de această dată la Vatra Dornei, de către Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava. Parteneri de tradiție ai universității sucevene, ne-am simțit și în acest an ca acasă în Bucovina cea multiethnică.

Prof. Univ. Dr. DHC
Sanda Maria Ardeleanu

Organizat de doamna prof. univ. dr. DHC Sanda-Maria Ardeleanu și de doamnele bibliotecare Adriana Florentina Malanciuc și Anișoara Budui, simpozionul s-a desfășurat în format hibrid în perioada 24–25 aprilie 2025, sub semnul Zilei Bibliotecarului din România și al Zilei Internaționale a Cărții și a Drepturilor de Autor (23 aprilie), ajungând la cea de-a IX-a ediție și fiind realizat în colaborare cu Primăria Municipiului Vatra Dornei, Asociația Bibliotecarilor din România, Filiala Suceava (A.B.R.), Inspectoratul Școlar Județean Suceava, Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT., Eco TV Vatra Dornei.

În cele trei secțiuni propuse în acest an (Rolul tehnologiei în digitalizarea informației din bibliotecă; Folosirea inteligenței artificiale: beneficii și

L'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. ha messo a segno un'altra fruttuosa presenza al Simposio «Il contributo della biblioteca nell'affermazione della diversità culturale nello spazio romeno», organizzato questa volta a Vatra Dornei dalla Biblioteca Universitaria «Ștefan cel Mare» di Suceava. Tradizionali partner dell'università di Suceava, anche quest'anno, nella multiethnica Bucovina, ci siamo sentiti a casa.

Organizzato dalla prof.ssa DHC Sanda-Maria Ardeleanu e dalle bibliotecarie Adriana Florentina Malanciuc e Anișoara Budui, il simposio si è svolto in forma ibrida nel periodo 24-25 aprile 2025, nell'ambito della Giornata del Bibliotecario di Romania e della Giornata Internazionale del Libro e dei Diritti d'Autore (23 aprile), arrivando così alla sua IX edizione, realizzata in collaborazione con il Municipio Vatra Dornei, l'Associazione dei Bibliotecari di Romania, Filiale Suceava (A.B.R.), l'Ispettorato Scolastico Provinciale Suceava, l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT, Eco TV Vatra Dornei.

Con le tre sezioni proposte quest'anno (Il ruolo della tecnologia nella digitalizzazione dell'informazione della biblioteca; L'uso dell'intelligenza artificiale: benefici e rischi; Stimolare la passione per la lettura: strategie, conoscenze, risultati), il simposio è stata una reale occasione di scambio di buone pratiche e di esperienza, e per discutere i problemi specifici tra esperti del settore. Il simposio evidenzia ogni volta il ruolo fondamentale della biblioteca della conservazione, promozione e valorizzazione della diversità culturale all'interno di una società in continuo cambiamento, e l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. partecipa sempre con piacere a questa manifestazione culturale dedicata alla diversità e all'interculturalità.

Come rappresentante dell'associazione, Olivia Simion ha trasmesso a tutti i presenti il saluto e i ringraziamenti della presidente Ioana Grosaru, deputata della minoranza italiana nel Parlamento Romeno, per il partenariato bello e duraturo con l'Università e con la Biblioteca Universitaria «Ștefan cel Mare», mediato dalla signora Sanda Ardeleanu, cuore di queste

riscuri; Stimularea pasiunii pentru lectură: strategii, cunoaștere, rezultate), simpozionul a fost un adevărat prilej pentru schimburi de bune practici, de experiență și pentru dezbateri pe probleme specifice între specialiștii domeniului. Simpozionul evidențiază de fiecare dată rolul fundamental al bibliotecii în păstrarea, promovarea și valorizarea diversității culturale, într-o societate în continuă schimbare, iar Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. participă întotdeauna cu bucurie la această manifestare culturală dedicată diversității și interculturalității.

Ca reprezentant al asociației, Olivia Simion a transmis celor prezenți salutul și mulțumirile doamnei președinte Ioana Grosaru, deputat al minorității italiene în Parlamentul României, pentru frumosul și îndelungatul parteneriat cu Universitatea și Biblioteca Universitară „Ștefan cel Mare”, intermediat de doamna Sanda Ardeleanu, sufletul acestor manifestări culturale de excepție, precum și salutul trimis de Bruno Labate și Marcello Croce, de la organizația *Poesia Attiva* din Torino, prezenți la primele simpozioane organizate împreună în urmă cu mulți ani și care ne-au rămas alături cu gândul și sufletul.

În cadrul simpozionului din acest an, am avut onoarea de a asculta și imnul asociației, „Frumoasă ești, Italie”, omagiind astfel memoria interpretului său, Antonio Furnari, prieten bun al RO.AS.IT. care, din păcate a plecat dintre noi anul trecut. Apoi, RO.AS.IT. a propus și un moment de evocare a regretatului Antonio Rizzo, care, în calitate de colaborator vechi al asociației, era mereu prezent la edițiile trecute ale simpozionului sucevean, unde se simțea întotdeauna în largul său. Memoria sa a fost onorată de cei prezenți, care l-au cunoscut și l-au apreciat pentru vasta cultură din care îi plăcea să dăruiască și celorlalți, printr-un moment de reculegere, printr-un film portret și prin poveștile împărtășite. A urmat apoi prezentarea celui mai recent volum publicat de asociație, *Istoria italienilor din Galați* de Augustin Vals și Anișoara Liliana Vals, volum ce vorbește despre prezența italienilor în portul dunărean de-a lungul istoriei.

Simpozionul s-a bucurat și în acest an de o participare numeroasă, specialiști din diverse zone ale țării, precum și din Republica Moldova și Ucraina, aducând contribuțiile lor în cadrul conferințelor și dezbaterilor.

Olivia Simion și Anișoara Budui

Olivia Simion e Anișoara Budui

manifestazioni culturali d'eccezione, insieme anche al saluto di Bruno Labate e di Marcello Croce, dell'organizzazione *Poesia Attiva* di Torino, presenti ai primi simposi organizzati insieme molti anni fa e che sono rimasti accanto all'associazione con la mente e il cuore.

Durante il simposio di quest'anno, abbiamo avuto l'onore di ascoltare anche l'inno dell'associazione, «Bella sei, Italia», porgendo così un omaggio alla memoria del suo interprete, Antonio Furnari, buon amico della RO.AS.IT. che, purtroppo, ci ha lasciati l'anno scorso. Poi, la RO.AS.IT. ha proposto anche un momento di rievocazione del compianto Antonio Rizzo che, come collaboratore di lunga data dell'associazione, era sempre presente alle passate edizioni del simposio di Suceava, dove si è sempre sentito a suo agio. La sua memoria è stata onorata dai presenti che l'hanno conosciuto e hanno apprezzato la sua vasta cultura, che offriva con piacere anche agli altri, attraverso un momento di silenzio, la proiezione di un film ritratto e condividendo aneddoti che lo riguardavano. È seguita poi la presentazione del più recente volume pubblicato dall'associazione, *Istoria italienilor din Galați* (*La storia degli italiani di Galați*), di Augustin Vals e Anișoara Liliana Vals, volume che racconta della presenza italiana nella zona del porto danubiano, nel corso della storia.

Il simposio ha goduto anche quest'anno di una numerosa partecipazione, di specialisti provenienti da diverse regioni del paese, ma anche dall'estero, come Repubblica di Moldavia e Ucraina, che hanno offerto i propri contributi durante le conferenze e i dibattiti.

La RO.AS.IT. torna
in Bucovina

„Il Papa è **morto**. **Viva** il Papa!”

de

Sebastian Simion
Olivia Simion

traduzione

Clara Mitola

În 2025 catolicii și ortodocșii din întreaga lume au sărbătorit Paștele împreună, însă marea celebrare a Învierii Domnului a fost umbrată de trecerea la cele veșnice a Papei Francisc, care s-a întors în brațele Tatălui chiar în a doua zi de Paște. Într-o lume contemporană tot mai înclinată spre conflict, spre înarmare, tot mai polarizată și recalcitrantă, discursul Papei din prima zi de Paște făcea încă o dată apel la dezarmare și la pace în întreaga lume. Timp de 13 ani conducător al celei mai mari biserici creștine – Biserica Romano-Catolică, un papă adorat de întreaga lume, un papă al celor mulți, al sărmanilor și al bolnavilor, moștenirea lui Francisc stă în deschiderea și toleranța fără precedent în epoca noastră a Bisericii Catolice, pe care a încercat să o aducă în modernitate, fără a-i știrbi identitatea. Rămâne de văzut dacă vremurile ce se prefigurează, tot mai îndreptate spre valorile conservatoare, îi vor duce sau nu mai departe moștenirea.

În 2019, cu ocazia vizitei Papei Francisc în România, numărul 87-88 al revistei **SIAMO DI NUOVO INSIEME** a avut mai multe articole pe această temă. Acest Prea Înalt Pelerin (așa cum îl descria doamna Ioana Grosaru), care timp de câteva zile a vizitat România, cu prezența sa smerită și modestă, prin credință, umilință, toleranță, promotor al sărăciei, al luptei pentru sănătate, al empatiei, s-a arătat poporului român, creștinat de apostolii Andrei și Filip, ca un adevărat frate și urmaș al apostolului Petru, ambii trimiși în lume de Cristos.

Mi-aș permite să afirm că și pentru comunitatea noastră, a membrilor RO.AS.IT., a cetățenilor români cu origini italiene, dintre care mulți de confesiune catolică, Papa a avut un impact pozitiv, chiar dacă nu direct. Bunătatea și felul său de a fi te impresionează și te împing să fii mai aproape de Cristos, imitând, chiar într-o mică măsură, după puterea fiecăruia, dragostea de aproapele.

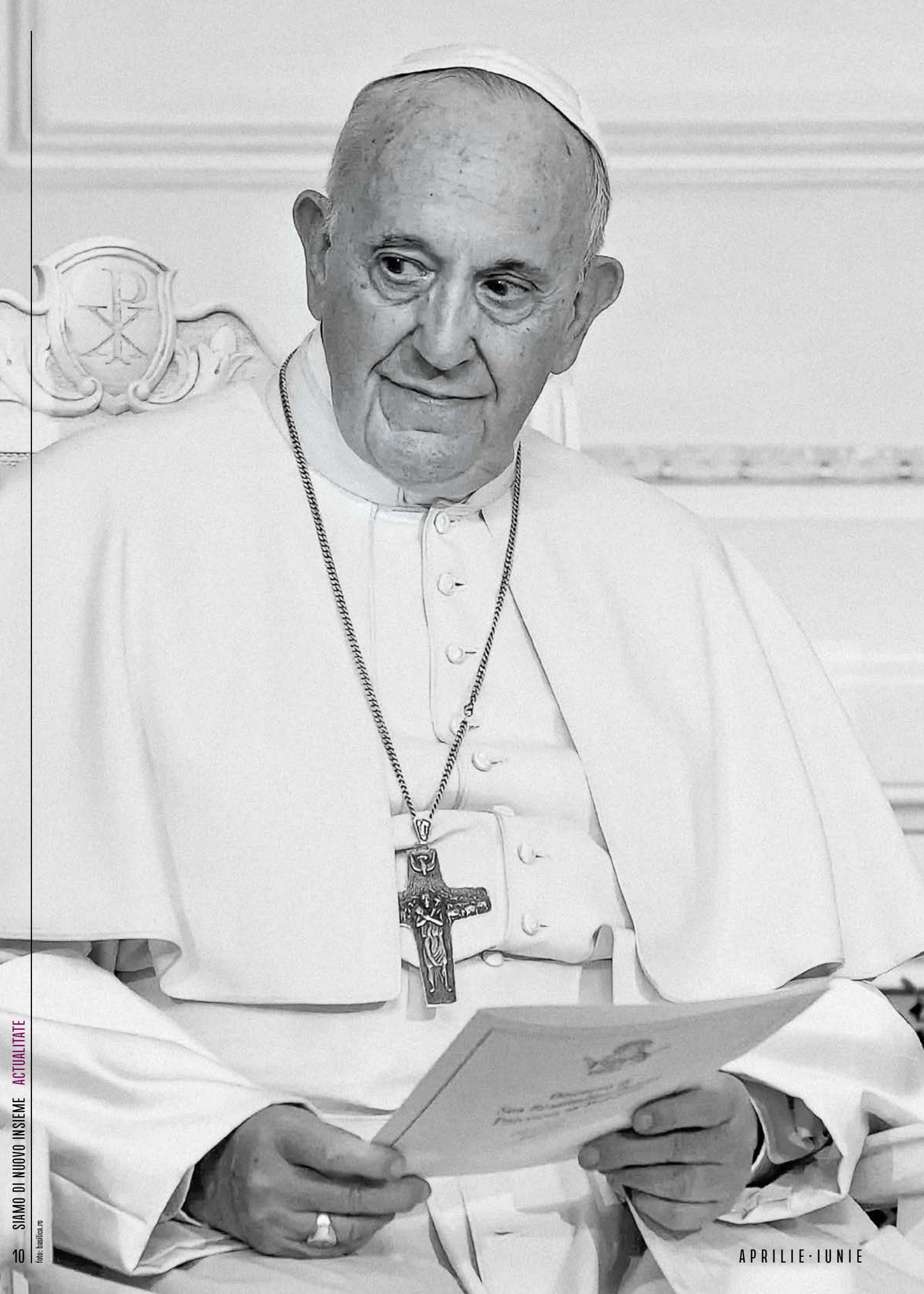
Papa Francisc, născut Jorge Mario Bergoglio, provenea dintr-o familie modestă de emigranți italieni, fiind cel mai mare dintre cei șapte copii ai familiei unui muncitor feroviar. S-a născut pe 17 decembrie 1936 în Argentina, la Flores, o suburbie din Buenos Aires. A fost hirotonisit preot iezuit la 13 decembrie 1969, iar în 1998 a fost ales arhiepiscop de Buenos Aires. Pe 21 februarie 2001, Papa Ioan Paul al II-lea l-a ridicat la demnitatea de cardinal. După 12 ani a fost ales să ocupe cel mai înalt rang al Bisericii Catolice, devenind Papă (13 martie 2013). A fost al 266-lea episcop al Romei și Papă al Bisericii Catolice.

Nel 2025 i cattolici e gli ortodossi del mondo hanno festeggiato la Pasqua insieme, ma la grande celebrazione della Resurrezione del Signore è stata adombrata dalla scomparsa di Papa Francesco, tornato tra le braccia del Padre proprio il Lunedì dell'Angelo. In un mondo contemporaneo sempre più incline al conflitto, agli armamenti, alla polarizzazione e alla recalcitranza, il discorso pasquale proferito dal Papa ha chiesto ancora una volta il disarmo e la pace nel mondo. Per 13 anni guida della più grande chiesa cristiana – la Chiesa Cattolica Romana, un papa adorato da tutti, un papa dei molti, dei poveri e dei malati, l'eredità di Francesco consiste nell'apertura e nella tolleranza senza precedenti nella nostra epoca della Chiesa Cattolica, che ha cercato di condurre nella modernità senza stravolgerne l'identità. Rimane da vedere se i tempi a venire, sempre più inclini ai valori conservatori, porteranno avanti o meno la sua eredità.

Nel 2019, in occasione della visita di Papa Francesco in Romania, il numero 87-88 della rivista **SIAMO DI NUOVO INSIEME** ha ospitato numerosi articoli sull'argomento. Questo Altissimo Pellegrino (come lo definiva la signora Ioana Grosaru), che ha visitato la Romania per diversi giorni, con la sua presenza umile e modesta, attraverso la fede, l'umiltà, la tolleranza, la promozione della frugalità, la lotta a sostegno della sanità, l'empatia, si è mostrato al popolo romeno, cristianizzato dagli apostoli Andrea e Filippo, come un vero fratello e seguace dell'apostolo Pietro, entrambi inviati nel mondo da Cristo.

Oserei dire che anche per la nostra comunità, quella dei membri RO.AS.IT., dei cittadini romeni con origini italiane, molti dei quali di credo cattolico, il Papa ha avuto un impatto positivo, anche se non diretto. La sua gentilezza e il suo modo di essere ti colpiscono e ti spingono ad avvicinarti a Cristo, imitando, anche nel piccolo, ciascuno in base alle proprie forze, il suo amore per il prossimo.

Papa Francesco, nato Jorge Mario Bergoglio, proveniva da una modesta famiglia di immigrati italiani, maggiore dei sette figli di un padre ferroviero. È nato il 17 dicembre 1936 a Flores, un sobborgo di Buenos Aires, in Argentina. È stato ordinato sacerdote gesuita il 13 dicembre 1969 e nel 1998 è stato eletto arcivescovo di Buenos Aires. Il 21 febbraio 2001, Papa Giovanni Paolo II lo ha elevato alla dignità cardinalizia. Dopo 12 anni, è stato eletto alla più alta carica della Chiesa Cattolica ed è diventato Papa (13 marzo 2013), il 266esimo Vescovo di Roma e Papa della Chiesa Cattolica.

Papa Francisc a fost o personalitate de excepție: teolog, chimist, filosof, psiholog și scriitor cu o înțelepciune și o deschidere extraordinară către multiculturalitate, având un dar înăscut de a empatiza și de a se apleca asupra suferințelor oamenilor. A fost un poliglot, iar, prin atitudinea sa, dar și prin măsurile adoptate, aproape a interzis luxul la Vatican, criticând vehement opulența și preferând să ducă o viață cât mai simplă, ascetică. El era convins că „actele de milostenie rămân temelia examenului nostru de conștiință”.

Viziunile sale i-au adus o mare apreciere din partea unora, dar și critici din partea celor mai conservatori. Conform surselor, Papa Francisc va rămâne în istorie ca un pontif al contradicțiilor – reformator, dar nu revoluționar; progresist, dar ancorat în tradiție; iar moștenirea sa cea mai mare este faptul că a demonstrat că Biserica Catolică poate evolua fără a-și pierde identitatea.

Funeraliile Papei Francisc, eveniment de amploare, cu un ritual pe care l-a stabilit el însuși, au impresionat pe toată lumea, oameni de stat, clerici sau oameni de rând. Prin testament, a lăsat scris să fie înmormântat la Bazilica Santa Maria Maggiore, într-un mormânt simplu, depus în pământ, doar cu inscripția *Franciscus*.

Francisc, de acolo, din împărăția lui Cristos,
roagă-te pentru noi!

Însă în data de 8 mai 2025, pe coșul de la Vatican a ieșit din nou fum alb, semn că Biserica Catolică își alesese deja un nou lider spiritual. Dacă adoptăm și la acest context expresia „Regele a murit! Trăiască regele!”, am putea afirma, cu durere, dar și cu speranță în același timp, „Papa a murit! Trăiască Papa!”. Noul suveran pontif este Leon al XIV-lea, pe numele său laic Robert Francis Prevost, primul papă nord-american din istorie, misionar convins, cu numeroși ani petrecuți în Peru, aplecat spre probleme sociale și spre marginalizați. Ne dorim ca pontificatul lui Leon al XIV-lea să fie unul care să aducă alinare, pace și speranță în întreaga lume catolică și nu numai.

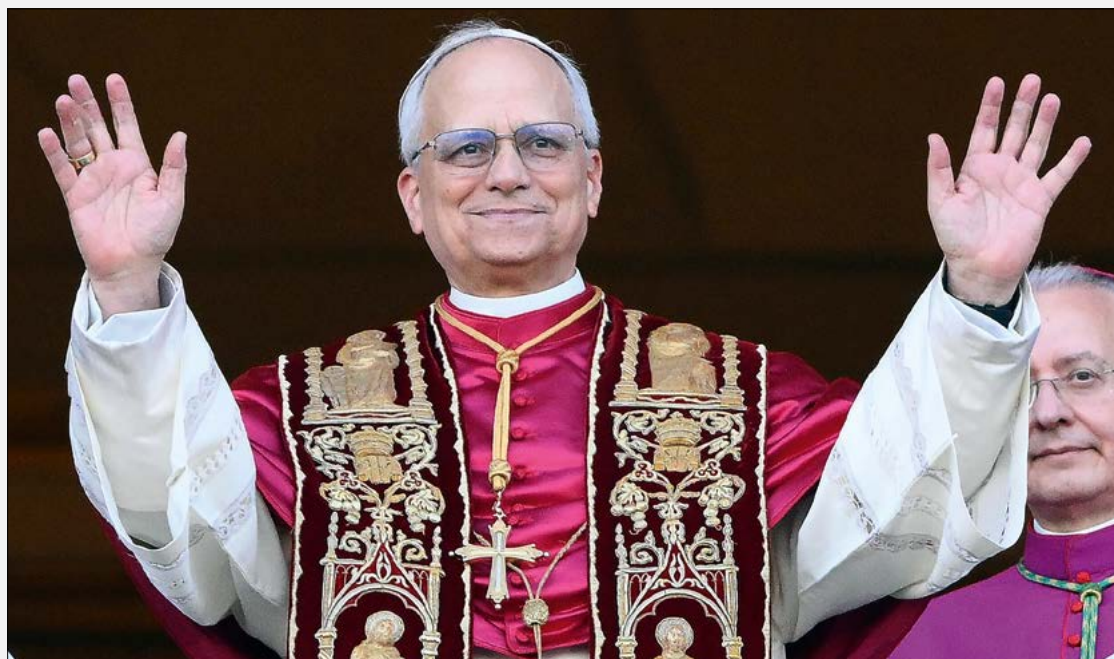
Papa Francesco è stato una personalità d'eccezione: teologo, chimico, filosofo, psicologo e scrittore dalla straordinaria comprensione e apertura alla multiculturalità, aveva l'innato dono dell'empatia e di preoccuparsi dell'umana sofferenza. È stato un poliglotta, e con il suo atteggiamento, ma anche con le misure adottate, ha quasi vietato il lusso in Vaticano, criticando aspramente l'opulenza e preferendo condurre una vita più semplice, ascetica. Era convinto che «gli atti di misericordia rimangono il fondamento del nostro esame di coscienza».

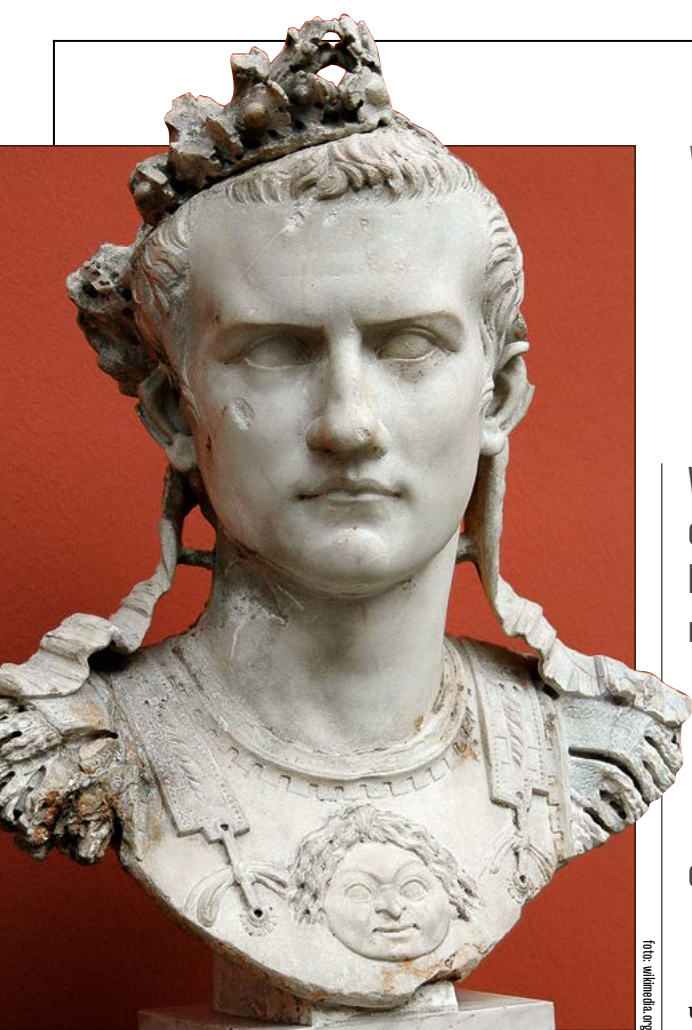
Le sue opinioni gli sono valse grandi elogi da parte di alcuni, ma anche le critiche dei più conservatori. Secondo le fonti, Papa Francesco passerà alla storia come il pontefice delle contraddizioni – riformatore ma non rivoluzionario; progressista ma ancorato alla tradizione; e la sua più grande eredità è l'aver dimostrato che la Chiesa Cattolica può evolversi senza perdere la propria identità.

I funerali di Papa Francesco, evento su larga scala con un rituale da lui stesso stabilito, hanno impressionato tutti, uomini di stato, del clero e gente comune. Nel suo testamento, ha disposto di essere tumulato nella Basilica di Santa Maria Maggiore, in una semplice tomba sepolta nella terra, con la sola iscrizione di *Franciscus*.

Francesco, da lassù, dal regno di Cristo,
prega per noi!

Ma l'8 maggio 2025, dal camino del Vaticano si è levata di nuovo una fumata bianca, segno che la Chiesa Cattolica aveva già eletto un nuovo capo spirituale. Se adottiamo l'espressione «Il Re è morto! Viva il Re!», potremmo dire, con dolore e speranza allo stesso tempo, «Il Papa è morto! Viva il Papa!» Il nuovo sommo pontefice è Leone XIV, il cui nome laico è Robert Francis Prevost, primo papa nordamericano della storia, missionario convinto, con molti anni passati in Perù, preoccupato dei problemi sociali e degli emarginati. Ci auguriamo che quello di Leone XIV sia un pontificato capace di portare conforto, pace e speranza in tutto il mondo cattolico e non solo.

Vesti de la Caligula

de
Adrian Irvin Rozei

traduzione
Clara Mitola

Vent'anni fa, quando ci siamo stabiliti nella casa ereditata da mia moglie a Linguadoca, ho trovato in soffitta una collezione della rivista *L'illustration*, risalente al periodo tra le due guerre mondiali. Le ho sfogliate con molta attenzione e così ho scoperto innumerevoli argomenti che oggi, dopo più di un secolo, sono rimasti... d'attualità oppure sepolti sotto la polvere della storia.

Tra i tanti, ha attirato la mia attenzione un testo degli anni '20 che parla del recente salvataggio di un'antica nave, affondata sotto le acque di un lago nei pressi della città di Roma. Così ho scoperto la storia delle «navi di Caligola», affondate da 2000 anni», riportate in superficie, restaurate ed esposte in un museo. Ne avevo già sentito, avevo addirittura visitato questo tipo di navi storiche, come quelle vicino alle piramidi di Giza o nella città di Stoccolma, nel museo «Vasa». Così ho deciso di visitare il museo con le antiche navi ritrovate vicino alla capitale italiana. Ma sono rimasto subito deluso, scoprendo come queste testimonianze storiche uniche... fossero state bruciate alla fine della Seconda Guerra Mondiale.

All'inizio del mese di dicembre, sul settimanale *Courrier international*, ho scoperto estratti appartenenti a un articolo pubblicato il 18 novembre del 2024 sulla rivista *ABC* di Madrid, in cui lo stesso argomento era ripreso e ampliato. Ho consultato l'articolo pubblicato dalla rivista madrilenica ed ecco cosa ho scoperto.

Per 2000 anni, le due navi di Caligola sono rimaste sul fondo del lago Nemi, a sud di Roma. Più esattamente, dall'anno 41 a.C., quando il celebre e controverso imperatore romano fu assassinato dai suoi stessi soldati pretoriani, all'età di 28 anni. Insieme a lui, nello stesso palazzo, sono cadute anche sua moglie Cesonia e sua figlia, entrambe colpite alla testa. Questi crimini hanno messo fine a quattro anni di terrore, che gli assassini hanno voluto cancellare anche con altre azioni, come la confisca degli oggetti preziosi

Acum vreo 20 de ani, când ne-am instalat în casa moștenită în Languedoc de soția mea, am găsit în pod o colecție de reviste *L'illustration*, datând din perioada dintre cele două războaie mondiale. Le-am răsfoit cu multă atenție și, astfel, am descoperit nenumărate subiecte care azi, după mai bine de un secol, au rămas... de actualitate sau care au fost îngropate sub praful istoriei.

Printre ele, mi-a atras atenția un text din anii '20 care vorbea despre recenta salvare a unor nave antice, scufundate sub apele unui lac din vecinătatea orașului Roma. Așa am descoperit istoria „navelor lui Caligula, scufundate de 2000 de ani”, readuse la suprafață, restaurate și expuse într-un muzeu. Auzisem deja despre, ba chiar și vizitasem, astfel de nave istorice, fie lângă piramidele de la Gizeh, fie în orașul Stockholm, în muzeul „Vasa”. Mi-am propus deci să vizitez muzeul cu navele antice din vecinătatea capitalei italiene. Doar că am fost repede decepționat, aflând că aceste mărturii istorice unice... au fost incendiate la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial.

La începutul lunii decembrie am descoperit, în săptămânalul *Courrier international*, extrase

dintr-un articol, publicat pe 18 noiembrie 2024 în revista *ABC* din Madrid, care relua și actualiza acest subiect. Am consultat articolul din revista madrileană și iată ce am aflat.

Timp de 2000 de ani, cele două corăbii ale lui Caligula fuseseră scufundate pe fundul lacului Nemi, la sud de Roma. Mai exact, din anul 41 î.Hr., când celebrul și controversatul împărat roman a fost asasinat de propriii săi ostași pretoriani, pe când avea 28 de ani. Alături de el, și în același palat, au căzut și soția sa, Cesonias, și fiica lui, căroră le-a fost zdrobit capul. Aceste crime au pus capăt celor patru ani de teroare, pe care autorii asasinatului au dorit să-i șteargă și prin alte acțiuni, precum confiscarea celor mai valoroase obiecte de pe ambele nave și apoi trimiterea lor pe fundul lacului menționat anterior, ștergând astfel toate urmele existenței predecesorului lor.

La scurt timp după venirea sa la putere, în 1922, Benito Mussolini s-a referit la tentativele făcute încă din secolul al XV-lea pentru recuperarea navelor scufundate, poate în căutarea unei justificări pentru sarcina pe care urma să și-o impună. Primul care a încercat-o a fost cardinalul Prospero Colonna în 1477. În 1535, inginerul Francesco De Marchi a folosit un costum de scafandru ingenios, care i-a permis să se scufunde mai mult de o oră, dar „când a revenit la suprafață, gura și urechile sale erau acoperite cu apă, sângele curgea copios ca urmare a presiunii. Și a fost atacat și mușcat de mai multe ori de pești mari [...], până când a renunțat la campania sa”, cum relatează *ABC* în 1929. În 1827, arheologul Annesio Fusconi s-a scufundat folosind un clopot proiectat de Edmund Halley, care putea proteja

prezentele su ambele le nave e il loro affondamento nel lago già menzionato, cancellando così ogni traccia dell'esistenza del loro predecessore.

Poco dopo la sua ascesa al potere, nel 1922, Benito Mussolini ha ricordato i tentativi di recupero dei vascelli affondati, realizzati fin dal XV secolo, forse alla ricerca di giustificazioni per il compito che stava per imporre anche a sé stesso. Il primo ad averci provato è stato il cardinale Prospero Colonna nel 1477. Nel 1535, l'ingegnere Francesco De Marchi ha usato un ingegnoso scafandro che gli ha permesso di immergersi per più di un'ora, ma «quando è tornato in superficie, la sua bocca e le orecchie erano coperte dall'acqua, il sangue scorreva copiosamente a causa della pressione. Ed è stato attaccato e morso più volte da grandi pesci [...], fino a quando non ha rinunciato alla sua campagna», come riporta la rivista *ABC* nel 1929. Nel 1827, l'archeologo Annesio Fusconi si è immerso usando una campana progettata da Edmund Halley, capace di proteggere otto scafandri, ma è riuscito a recuperare solo alcune porzioni delle navi, deteriorando parte della struttura. «Gli oggetti scoperti nei secoli hanno attirato l'attenzione di numerosi archeologi e ingegneri», ha aggiunto il giornalista.

Così, per venti secoli le navi di Caligola sono rimaste non lontano dalla mano dell'uomo. La prima, a 50 metri dalla costa e a 20 metri di profondità, e la seconda a 20 metri dalla costa e a 12 metri di profondità. Si dice che perfino i pescatori dei villaggi vicini, nelle giornate serene e quando l'acqua era calma, potevano distinguere gli scafi delle navi e «pescare» resti di mosaici, colonne, chiodi di diverse dimensioni e oggetti in

Una din navele lui Caligula de pe lacul Nemi. Acuarelă de Raineri Arcaini, 1893

Una delle navi di Caligola sul lago di Nemi. Acquerello di Raineri Arcaini, 1893

Notizie da Caligola

opt scafandri, dar a reușit să recupereze doar câteva bucăți din nave și să deterioreze o parte a cadrului. „Obiectele care au fost descoperite de-a lungul secolelor au ispitit mulți arheologi și ingineri”, a adăugat reporterul.

Timp de douăzeci de secole corăbiile lui Caligula au rămas, astfel, nu departe de mâna omului. Prima, la 50 de metri de mal și la 20 de metri adâncime, iar a doua, la 20 de metri de mal și la 12 metri adâncime. Se spune că până și pescarii din satele învecinate, în zilele senine și când apa era liniștită, puteau să distingă ramele navelor și să „pescuiască” niște resturi de mozaicuri, coloane, cuie de diferite dimensiuni și obiecte din teracotă. Chiar anul trecut, pe albia lacului a fost descoperit un cap de statuie care ar putea data din secolul I î.Hr. și să fie înrudit cu vasele împăratului.

La 30 septembrie 1926, însă, *ABC* raporta: „Mussolini a ordonat să fie întreprinse lucrările necesare pentru drenarea lacului Nemi, pe fundul căruia s-au odihnit timp de două mii de ani, la o adâncime de 25 de metri, navele de agrement care i-au aparținut lui Caligula”.

Potrivit informațiilor culese, ele măsurau peste 70 de metri lungime și 20 de metri lățime. Erau două vile plutitoare autentice, Caligula ordonând să fie construite pe malul lacului pentru a da frâu liber orgiilor sale împletite cu alcool și pentru a se închina zeiței Diana. Cele două nave i-au sporit reputația de excentric și megaloman. Toate camerele de pe nave au fost decorate cu foiță de aur, marmură bogată, tavane aurite, mobilier de lux, podele cu mozaic roman și chiar grădini. Saloanele erau pline de statui mari și obiecte de o valoare incalculabilă pentru acea vreme, la care a adăugat conducte de apă caldă și rece pentru confortul său și al oaspeților săi.

În anul în care Mussolini a hotărât că era timpul să le recupereze, el s-a adresat Societății Istorice Romane, zicând: „Ori de câte ori s-au făcut eforturi, în ultimele cinci secole, pentru a pătrunde misterul galerelor imperiale aflate pe fundul lacului Nemi, toți cei care venerază numele Romei și aduc un omagiu străvechii ei măreții și-au simțit inimile bătând, cuprinși de o emoție infinită. Și este logic să fie așa.” Mussolini, cu o anumită afecțiune frizând megalomania, ca mulți alți dictatori, nu avea de gând să permită ca asemenea palate plutitoare, dintr-una dintre cele mai glorioase perioade ale istoriei Romei, să mai rămână pe fundul apei. În aprilie 1927, el a anunțat decizia de a le recupera cu mare solemnitate. „Și acum, să trecem la treabă. Dar amintiți-vă că, dacă nu reușiți să recuperați galerele, trebuie să vă pregătiți să vă scufundați cu ele în lac”, a amenințat „Il Duce” pe ministrul Instrucțiunii Publice, Pietro Fedele. Pentru a nu ajunge la această extremă, s-a angajat o firmă milaneză și s-a pus la cale un proiect ingineresc impresionant care

terracotta. Proprio l'anno scorso, sul letto del lago è stata scoperta una testa di statua che potrebbe risalire al I secolo a.C. ed essere collegata alle navi dell'imperatore.

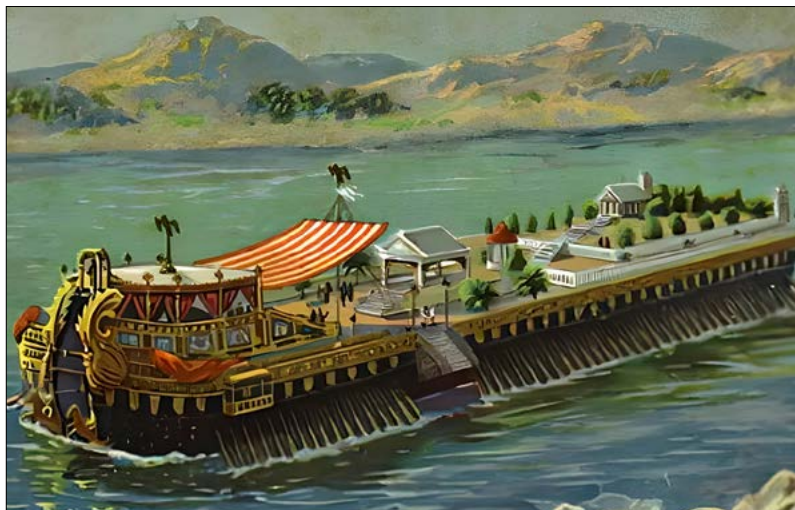

foto: arhivele autorității

Ma il 30 settembre del 1926, *ABC* riporta: «Mussolini ha ordinato che fossero intrapresi i lavori necessari per drenare il lago Nemi, sul cui fondale giacevano da duemila anni, a una profondità di 25 metri, le navi da diporto appartenute a Caligola».

Secondo le informazioni raccolte, queste misuravano più di 70 metri di lunghezza e 20 di larghezza. Si trattava di due autentiche ville galleggianti, che Caligola fece costruire sulle rive del lago per dare libero sfogo alle sue orge intinte nel vino e per inchinarsi alla dea Diana. Le due navi hanno aumentato la sua reputazione di eccentrico e megalomane. Tutte le stanze delle navi erano decorate con foglie d'oro, marmo pregiato, soffitti dorati, mobili di lusso, pavimenti a mosaico romano e persino giardini. I saloni erano pieni di grandi statue e oggetti di inestimabile valore per l'epoca, a cui ha aggiunto condutture di acqua calda e fredda per il comfort suo e dei suoi ospiti.

Nell'anno in cui Mussolini ha deciso fosse il momento di recuperarle, si è rivolto alla Società Storica Romana, dicendo: «Ogni volta che, negli ultimi cinque secoli, si è cercato di penetrare i misteri delle galee imperiali presenti sul fondo del lago Nemi, tutti coloro che venerano il nome di Roma e porgono omaggio alla sua antica grandezza, hanno sentito i loro cuori battere d'infinita emozione. Ed è logico sia così». Mussolini, con un atteggiamento che rasenta la megalomania, come molti altri dittatori, non avrebbe permesso che questi palazzi galleggianti, risalenti a uno dei periodi più gloriosi della storia di Roma, rimanessero in fondo al lago. Nell'aprile del 1927, ha annunciato solennemente la decisione di recuperarle. «Ora mettiamoci al lavoro. Ma ricordate che, se non riuscirete a recuperare le navi, dovrete prepararvi ad affondare con loro nel lago», dichiarava il Duce minacciando il ministro

avea la bază golirea lacului cu o pompă hidraulică prodigioasă. Nu mai puțin de 40 de milioane de metri cubi de apă au fost extrași și canalizați către mare prin vechi apeducte romane.

Revista *Blanco y Negro* a publicat impresiile unui corespondent special care a fost martor când, încetul cu încetul, ambele vase au apărut de sub noroi. „La vizita anterioară a fost vizibilă doar o parte a uneia dintre galere, prezentând un amestec de platforme și cherestea în stare excelentă, în ciuda faptului că a fost scufundată în apă timp de două mii de ani... Secțiunea vizibilă, care are aproximativ 30 de metri lungime, oferă o idee magnifică despre arhitecții navali ai epocii precreștine”, a explicat el.

dell'Istruzione Pubblica, Pietro Fedele. Per non arrivare a tanto, è stata contrattata un'azienda milanese ed è stato messo a punto un progetto ingegneristico impressionante che si basava sullo svuotamento del lago con una prodigiosa pompa idraulica. Non meno di 40 milioni di metri cubi d'acqua sono stati drenati e indirizzati verso il mare, attraverso gli antichi acquedotti romani.

La rivista *Blanco y Negro* ha pubblicato le impressioni di un corrispondente speciale, testimone del momento in cui, man mano, entrambe le navi sono emerse dal fango. «Durante la visita precedente si distingueva solo una parte di una delle galee, che mostrava una mescolanza di piattaforme e legni in ottimo stato, nonostante fosse

Vedere aeriană a celei de-a doua nave Nemi, complet scoasă din apă, 1932. Arhiva fotografică istorică a Muzeului de Știință și Tehnologie „Leonardo da Vinci”

Vista aerea dello scafo della seconda nave di Nemi, completamente emerso dalle acque, 1932. Archivio fotografico storico del Museo della scienza e della tecnologia «Leonardo da Vinci»

foto: wikipedia.org

Odată ce lacul a fost drenat, carcasele navelor au fost duse la un mare muzeu construit pe malul său, pentru a fi expuse. Lacul a fost apoi umplut iar cu apă. Navele au rămas expuse acolo până în noaptea de 31 mai 1944, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, când au fost arse din ordinul lui Hitler. Atacul asupra vaselor îndrăgite de Mussolini a avut loc în timpul retragerii trupelor naziste, înainte de înaintarea Alișilor asupra Romei și a fost interpretat ca un ultim atac al dictatorului german împotriva dictatorului italian „trădător”, cu care, în etapele finale ale conflictului, se afla la cuțite. Cu câteva luni mai devreme, de fapt, Hitler ordonase împușcarea a 8.200 de soldați ai lui Mussolini în Cefalonia (Grecia). Liderul nazist știa că transformarea navelor lui Caligula în cenușă îl lovea pe dictatorul italian acolo unde îl durea cel mai mult.

stata sommersa dall'acqua per duemila anni... La sezione visibile, lunga circa 30 metri, offre un'idea magnifica degli architetti navali dell'epoca precristiana», ha spiegato.

Una volta prosciugato il lago, i relitti delle navi sono stati portati in un grande museo costruito sulle sue rive, per essere esposti. Il lago fu poi nuovamente riempito d'acqua. Le navi sono rimaste esposte lì fino alla notte del 31 maggio 1944, durante la Seconda Guerra Mondiale, quando furono bruciate per ordine di Hitler. L'attacco alle navi amate da Mussolini avvenne durante la ritirata delle truppe naziste prima dell'avanzata alleata su Roma e fu interpretato come un ultimo attacco del dittatore tedesco contro il dittatore italiano «traditore», con cui era ai ferri corti nelle fasi finali del conflitto. Pochi mesi prima, infatti, Hitler aveva ordinato la fucilazione di 8.200

Doar câteva bucăți de lemn și câteva monede au supraviețuit aceluia incendiu. S-a pierdut astfel o lucrare arhitecturală unică, o structură gigantică concepută în mod expres pentru uz recreațional într-un spațiu de doar doi kilometri lungime.

După război, au fost reproduse la scală mică cele două corăbii, care se află acum la Muzeul Corăbiilor Romane. Se mai păstrează câteva elemente originale care se aflau la bord: o ancoră, țevi de plumb cu numele lui Caligula, porțiuni de mozaicuri și pardoseli încrustate cu marmură, patru coloane de marmură, ceramică și cărămizi, decorații din lut și monede.

Ultimele studii efectuate în 2017 au afirmat că ar putea exista o a treia navă a lui Caligula în Lacul Nemi, într-una din zonele care nu au fost drenate de „Duce”. Aceasta este ipoteza susținută de consiliul local, care a strâns fonduri pentru a o găsi și a o scoate la suprafață, ca în 1929. „Este o operațiune de mare importanță. Suntem convinși că a treia navă se află pe fundul lacului. Dovezile ne împing să verificăm această posibilitate și cred că este datoria noastră să facem acest lucru”, a spus primarul Alberto Bertucci.

Aștept cu nerăbdare rezultatul cercetărilor în curs. Între timp, voi profita de viitorul meu voiaj la Roma pentru a vizita Museo Lago Nemi. Astăzi, Muzeul Lacului Nemi există în aceeași clădire. Ea a fost restaurată și redeschisă în 1953. Clădirea are acum un inel interior gol, iar spațiile atribuite cândva celor două nave puternice sunt acum ocupate de modele la scală de o cincime, construite în șantierul naval de lângă Napoli, precum și de diverse obiecte care au scăpat de la distrugere. Din fericire, există desene complete executate după navele autentice. În prezent, este în curs un proiect pentru a construi o replică la dimensiune reală a uneia dintre nave.

Dacă ar fi supraviețuit, navele ar fi rămas unele dintre cele mai mari minuni arheologice din toate timpurile.

soldati di Mussolini a Cefalonia (Grecia). Il capo nazista sapeva che ridurre in cenere le navi di Caligola avrebbe colpito il dittatore italiano in un punto dolente. Solo pochi pezzi di legno e qualche moneta sono scampati all'incendio. Così è andato perduto un pezzo architettonico unico, una gigantesca struttura progettata espressamente per uso ricreativo, in uno spazio lungo solo due chilometri.

Dopo la guerra, le due navi furono riprodotte in scala ridotta, e si trovano nel Museo delle Navi Romane. Sono ancora conservati alcuni oggetti originali presenti a bordo: un'ancora, tubi di piombo con il nome di Caligola, porzioni di mosaici e pavimenti intarsiati in marmo, quattro colonne di marmo, vasellame e mattoni, decorazioni in argilla e monete.

Gli ultimi studi effettuati nel 2017 hanno sostenuto che potrebbe esistere una terza nave di Caligola nel lago di Nemi, in una delle aree non prosciugate dal Duce. È questa l'ipotesi sostenuta dall'amministrazione comunale, che ha raccolto fondi per ritrovarla e portarla in superficie, come nel 1929. «È un'operazione di grande importanza. Siamo convinti che la terza nave sia sul fondo del lago. Le prove ci spingono a verificare questa possibilità e credo sia nostro dovere farlo», ha dichiarato il sindaco Alberto Bertucci.

Attendo con impazienza i risultati delle indagini in corso. Nel frattempo, approfitterò del mio prossimo viaggio a Roma per visitare il Museo del Lago Nemi. Oggi il Museo del Lago Nemi esiste nello stesso edificio. È stato restaurato e riaperto nel 1953. L'edificio adesso ha un anello interno vuoto, e gli spazi un tempo assegnati alle due possenti navi sono occupati ora da modelli in scala di un quinto, costruiti in un cantiere navale vicino a Napoli, oltre che da vari manufatti, scampati alla distruzione.

Fortunatamente, esistono disegni completi, eseguiti osservando le navi autentiche. Attualmente è in corso un progetto per costruire una replica a grandezza naturale di una delle navi.

Se fossero sopravvissute, le navi sarebbero rimaste una delle più grandi meraviglie archeologiche di tutti i tempi.

Muzeul Navelor Romane
din Nemi

Museo delle Navi
Romane di Nemi

foto: viaggiando-italia.it

APRILIE • IUNIE

5

partea a cincea
parte quinta

Pe urmele constructorilor și arhitecților **italieni**.

Despre meseriași și specialiști ai zidurilor

de

Sebastian Simion,
Alin Mezaroba

traduzione

Clara Mitola

LA PAS PRIN BUCUREȘTI

Luigi Giulini și Albert Lanetto, antreprenori harnici, sunt cei care au realizat săpăturile și betonul fundației monumentului de arhitectură de pe strada Lipscani, Vechiul Palat al Băncii Naționale, început în 1883 și finalizat în 1889. Palatul este considerat de arhitectul Ion Mincu „cea mai frumoasă clădire din București”.

Palatul Băncii Naționale
a României

Palazzo della Banca
Nazionale della Romania

Numele lui Luigi Giulini ne face să ne întoarcem iar în timp cu povestea noastră. Deși fiind de viață nobilă, Conte de Giulini, pe Luigi Giulini îl găsim menționat la 1824 în Țara Românească. Conform informațiilor găsite, încă din 1800, la București, casele marilor boieri au purtat semnătura unor arhitecți italieni, dintre care cel mai des amintit a fost arhitectul Giulini, viitor profesor al lui Gaetano Burelli, un alt arhitect italian din peisajul construcțiilor bucureștene despre care am menționat în numerele anterioare. În 1824, domnitorul țării, Alexandru Suțu, încheia un contract cu arhitecții Freywald, Hartel și Giulini pentru lucrările de pavaj ale marilor drumuri, un proiect care era prevăzut pentru 12 ani și care includea construirea unui nou bulevard de la Podul Mogoșoaiei până în Colentina, pe drumul Călărașilor. Bulevardele de la acea vreme se numeau **poduri**, deoarece erau acoperite cu scânduri de lemn, piatra fiind foarte scumpă și de obicei folosită la case sau edificii boierești. Mai numeroși decât inginerii sau constructorii, în prima jumătate de secol au fost pictorii murali. Împreună cu Giulini, era menționată sosirea unei echipe de pictori italieni, care a predat unei serii de elevi români arta picturii murale, pe care aceștia au

A SPASSO PER BUCAREST

Luigi Giulini e Alberto Lanetto, imprenditori operosi, hanno scavato e realizzato le fondamenta in cemento del monumento architettonico di strada Lipscani, l'Antico Palazzo della Banca Nazionale, iniziato nel 1883 e concluso nel 1889. La struttura è considerata dall'architetto Ion Mincu «il più bel palazzo di Bucarest».

Il nome di Luigi Giulini ci riporta indietro nel tempo della nostra storia. Sebbene fosse di nobile lignaggio, conte di Giulini, Luigi Giulini è menzionato nel 1824 in Valacchia. Secondo le informazioni raccolte, già nel 1800, a Bucarest, le case dei grandi nobili portavano la firma di architetti italiani, tra i quali primeggia l'architetto Giulini, futuro professore di Gaetano Burelli, un altro architetto italiano nel panorama edilizio di Bucarest di cui abbiamo parlato nei numeri precedenti. Nel 1824, il Principe del paese, Alexandru Suțu, stipula un contratto con gli architetti Freywald Hartel e Giulini per i lavori di pavimentazione delle grandi arterie stradali, un progetto che si prevedeva sarebbe durato 12 anni e che includeva la costruzione di un nuovo bulevard dal Ponte di Mogoșoaia fino a Colentina, su strada Călărașilor. I bulevard dell'epoca erano chiamati **ponti**, perché erano ricoperti di assi di legno, visto che la pietra era molto costosa e generalmente utilizzata per la costruzione di case o edifici nobiliari. Più numerosi di ingegneri e costruttori, nella prima metà del secolo sono i pittori muralisti. Insieme a Giulini, era menzionato anche l'arrivo di una squadra di pittori italiani, che ha insegnato a una serie di alunni romeni l'arte della pittura muraria, messa a frutto da questi ultimi nel 1819, durante il restauro della Chiesa di «Sfântul Dumitru» di Bucarest, realizzata durante il regno del Principe Caragea.

Sulle tracce di
costruttori e
architetti **italiani**.
Su operai e specialisti delle
costruzioni

valorificat-o în 1819 cu ocazia restaurării Bisericii „Sfântul Dumitru” din București, realizată sub domnia lui Caragea vodă.

Dacă nu cumva e o mare coincidență de nume, Luigi Giulini a avut o viață foarte lungă. Posibil să fi fost tată și fiu sau doar coincidență de nume, dar găsim mențiuni ale acestui nume din 1820 până la 1900. În anul 1882 îl găsim menționat în *Buletinul Societății Politehnice*, acesta fiind contractat de Politehnică ca repetitor de cursuri. În *Monitorul Oficial al României* din 1884, găsim o citație referitoare la niște terenuri și apare menționat Luigi Giulini, care deținea o fabrică de cărămidă. În deceniul următor, în 1895, tot în *Monitorul Oficial al României*, domnul Giulini, în urma unei judecăți, trebuia să plătească o daună. Totodată găsim și în țară mențiuni ale neobositului inginer Giulini. La Brăila, casa Pericle Economu, construită la 1900 este atribuită inginerului Giulini și, împreună cu firma italiană Almugia-Camiz, este autor al proiectului de alimentare a orașului cu apă filtrată din Dunăre.

Luigi a fost urmat în tehnica construcției și a ingineriei de fiul său, Benigno Giulini (n. 1861 – d. 1917), pe care îl găsim menționat ca inginer la Oficiul de Stat al Apelor la București. Din lucrarea *Buletinul Societății Politehnice* (1919), aflăm că Benigno Giulini s-a născut la Verona, iar, încă de copil, a venit în România cu tatăl său, Luigi. A urmat ultimele clase de liceu în țară și apoi pleacă să-și termine studiile la Școala Politehnică din Zürich. Reîntors în anul 1880 cu diploma de inginer, tânărul Giulini a intrat în același an în Serviciul Primăriei Capitalei, unde a rămas până la sfârșitul carierei sale. În Corpul Tehnic, Giulini nu intră decât mult mai târziu, în 1895, iar la trecerea lui la pensie pe cauză de boală, în septembrie 1914, abia ajunsese la gradul de inginer-șef cl. a II-a, deși avea 28 de ani de serviciu. Benigno Giulini a predat, conform altei surse, geometrie descriptivă, stereotomie, umbre și perspectivă între anii 1892-1897. Conform buletinului citat, fiind inginer de valoare, conștiincios și foarte muncitor, Giulini, deși împovărat cu lucrările sale de la Primărie, a mai executat o mulțime de lucrări particulare. Amintim doar câteva dintre cele mai importante: proiectul de alimentare cu apă și canalizare a orașului Târgu-Jiu; alimentarea cu apă a orașului Târgoviște; colaborarea la proiectul de alimentare cu apă a orașului Focșani. Pe lângă aceste lucrări, a mai luat parte la o mulțime de expertize, consultații tehnice etc. Giulini și-a consacrat întreaga lui carieră tehnică Primăriei Capitalei, unde a urcat toate treptele tehnice, până la postul de director al tuturor lucrărilor tehnice. Dintre lucrările executate în timp ce se afla în această funcție, putem cita: colaborarea cu Lindley la alimentarea cu apă a Capitalei și executarea bazinelor de decantare de la Arcuda, precum filtrele de la Arcuda și Bâcu, în amonte pe Dâmbovița, înainte de intrarea râului în București. În ziua de 3 ianuarie 1907, inginerul Giulini se afla într-o misune de reprezentare a primăriei București, plecată la Viena spre a înapoia vizita primarului acestui oraș austriac.

A meno che non si tratti di una grande coincidenza di nomi, Luigi Giulini ha avuto una vita molto lunga. Potrebbe trattarsi di un padre e di un figlio oppure di una semplice coincidenza, ma questo nome è menzionato dal 1820 al 1900. Nel 1882 lo ritroviamo nel *Bollettino della Società Politecnica*, con un contratto di ripetizione dei corsi, presso il Politecnico. Sulla *Gazzetta Ufficiale di Romania* del 1884, troviamo una citazione riguardante alcuni terreni in cui è menzionato Luigi Giulini, proprietario di una fabbrica di mattoni. Il decennio seguente, nel 1895, sempre sulla *Gazzetta Ufficiale di Romania*, il signor Giulini è obbligato a ripagare dei danni, a seguito di una sentenza del tribunale. Allo stesso tempo l'instancabile ingegner Giulini è citato anche nel resto del paese. A Brăila, la casa Pericle Economu, costruita nel 1900, è attribuita all'ingegner Giulini, e, insieme all'azienda italiana Almugia-Camiz, è autore del progetto di approvvigionamento idrico della città, filtrando l'acqua del Danubio.

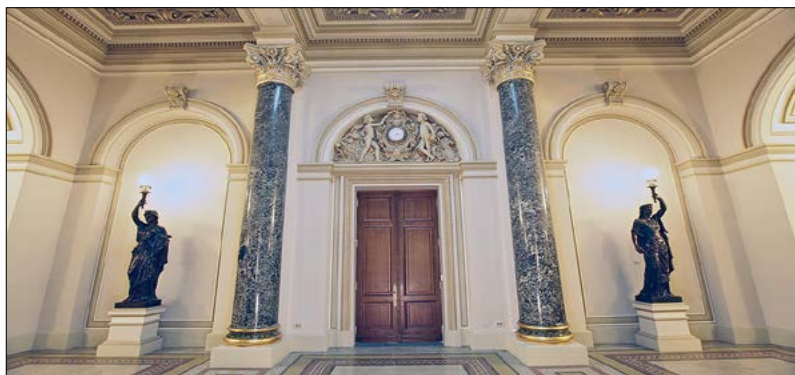

foto Eugen Vasile

Nelle tecniche edilizie e ingegneristiche, Luigi è seguito dal figlio Benigno Giulini (1861-1917), citato come ingegnere presso l'Ufficio Statale delle Acque di Bucarest. Dal *Bollettino della Società Politecnica* (1919), scopriamo che Benigno Giulini fosse nato a Verona e che, ancora bambino, fosse arrivato in Romania insieme al padre Luigi. Ha terminato qui le ultime classi di liceo ed è poi partito per terminare i suoi studi presso la Scuola Politecnica di Zurigo. Tornato nel 1880 con il diploma di ingegnere, il giovane Giulini prende servizio presso il Municipio della Capitale, dove rimarrà fino alla fine della sua carriera. Giulini entrò nel Corpo Tecnico solo molto più tardi, nel 1895, e al momento del suo pensionamento per malattia, nel settembre 1914, aveva raggiunto a malapena il grado di ingegnere capo di II classe, pur avendo 28 anni di servizio. Secondo un'altra fonte, Benigno Giulini insegnò geometria descrittiva, stereotomia, ombre e prospettiva tra il 1892 e il 1897. Secondo il bollettino già menzionato, Giulini, ingegnere di valore, coscienzioso e laborioso, sebbene fosse già molto impegnato con i lavori presso il Municipio, ha realizzato molte opere private. Ricordiamo tra le più importanti il progetto di approvvigionamento idrico e fognario per la città di Târgu-Jiu; l'approvvigionamento idrico per la città di Târgoviște; la collaborazione al progetto di approvvigionamento idrico per la città di Focșani. Accanto a queste opere, ha anche partecipato a

Banca Națională a României, Palatul Vechi, vedere din interior

Banca Nazionale di Romania, Palazzo Vecchio, interno

Piața Sărindar, 1896

Piazza Sărindar, 1896

La 1912, găsim și o propunere pentru transformarea pieței Sărindar de B. Giulini, inginer-șef, Directorul Lucrărilor Tehnice a Primăriei Capitalei. Sărindar a fost o mănăstire construită prin anii 1650, care se afla pe locul actualului Cerc Militar de pe Calea Victoriei. Mănăstirea are o istorie interesantă și totodată tristă, din ctitorie domnească, a lui Matei Basarab, ajungând, pe rând, azil de nebuni, apoi visterie de stat, fiind demolată ulterior, prin anii 1893.

Benigno Giulini este singurul dintre figurile studiate în cursul activității noastre de căutare de arhitecți și ingineri italieni din zona Bucureștiului, pe care îl găsim descris ca persoană. El este caracterizat astfel în *Buletinul Societății Politehnice* din 1919: „Bun, îndatoritor și just cum era, Giulini se îngrijea de soarta celui mai umil lucrător al primăriei [...]. Pe lângă calitățile sale de om tehnic, Giulini era, grație originii sale italiene, și un mare amator de artă, muzicant și mai ales pictor. Era în legătură de prietenie cu toți artiștii, și nu o dată aceștia au recurs la ajutorul lui Giulini, pe care totdeauna era gata să-l dea cu prisosință. Desenator de primă forță și foarte cunosător, a lăsat în urma lui desene și tablouri, executate de dânsul în puținele sale ore de recreație, care denotă un talent mai mult ca deosebit. Pentru însușirile sale multiple era foarte bine văzut la curtea bătrânului Rege Carol I și mai ales de Regina Elisabeta.”

numeroase perizii, consulenze tecniche ecc. Giulini ha consacrato la sua intera carriera tecnica al Municipio della Capitale, dove ha percorso tutti i gradini tecnici fino a ricoprire il ruolo di direttore di tutte le opere tecniche. Tra le opere realizzate mentre ricopriva questa carica, possiamo citare la collaborazione con Lindley per l'approvvigionamento idrico della Capitale e l'esecuzione dei bacini di decantazione di Arcuda, come anche dei filtri di Arcuda e Băcu, a monte del Dâmbovița, prima dell'ingresso del fiume a Bucarest. Il 3 gennaio del 1907, l'ingegner Giulini è in missione per conto del municipio di Bucarest a Vienna, per ricambiare la visita del sindaco della città austriaca.

Nel 1912, troviamo anche una proposta di trasformazione di Piazza Sărindar da parte di B. Giulini, ingegnere capo, Direttore dei Lavori Tecnici del Municipio della Capitale. Sărindar era un monastero costruito nel 1650, che si trovava al posto dell'attuale Circolo Militare su Calea Victoriei. Il monastero ha una storia interessante e allo stesso tempo triste, da fondazione principesca, voluta da Matei Basarab, divenne prima un manicomio, poi tesoreria di Stato, per essere infine demolito nel 1893.

Nell'ambito dell'attività di ricerca svolta in merito agli architetti e ingegneri italiani nella zona di Bucarest, Benigno Giulini è l'unico ad avere una descrizione personale. È così caratterizzato nel *Bollettino della Società Politecnica* del 1919: «Buono, servizievole e giusto com'era, Giulini aveva a cuore le sorti del più umile lavoratore del municipio [...]. Oltre ad essere un uomo abile, Giulini era, grazie alle sue origini italiane, un grande amante dell'arte, musicista e soprattutto pittore. Era in rapporti amichevoli con tutti gli artisti, che non una sola volta si sono avvalsi dell'aiuto di Giulini, a sua volta sempre pronto a darne in abbondanza. Disegnatore di prim'ordine e ottimo conoscitore, ha lasciato disegni e dipinti, eseguiti nelle poche ore di svago, che dimostrano un talento più che eccezionale. Per i suoi numerosi talenti era assai apprezzato alla corte dell'anziano re Carol I e soprattutto dalla regina Elisabeta.»

Aceste articole despre arhitecți și constructori italieni valorifică informațiile culese de-a lungul vremii de Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT., care are ca preocupare, încă de la început, recuperarea istoriei emigrației italiene pe pământ românesc și sublinierea contribuției pe care aceștia au avut-o la modernizarea României. Astfel, am folosit în redactarea articolelor numere mai vechi ale revistei *Siamo di nuovo insieme*, expoziția „De la emigrare la integrare” a asociației, materiale de arhivă culese în timp, dar și cărți și materiale tipărite și informații de pe internet.

Questi articoli su architetti e costruttori italiani valorizzano le informazioni raccolte nel tempo dall'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT., che fin dall'inizio si è preoccupata di recuperare la storia della migrazione italiana in terra romena e di sottolineare il contributo dato da quest'ultima alla modernizzazione della Romania. Perciò, nel redigere gli articoli abbiamo usato i vecchi numeri della rivista *Siamo di nuovo insieme*, la mostra «Dall'emigrazione all'integrazione» dell'associazione, i materiali d'archivio raccolti negli anni insieme anche a libri, materiale stampato e informazioni trovate su internet.

«Le poesie non cambiano certo il mondo, ma cambiano l'essere-nel-mondo»

In questo numero di «Dialoghi Letterari» parliamo di letteratura e traduzione raccontando la storia di un posto che senza dubbio crede nel potere della parola e delle lettere. Si tratta di una piccola libreria indipendente chiamata *Millelibri*, quasi una scommessa in termini commerciali poiché è l'unica libreria d'Italia specializzata in poesia, aperta a Bari nel 2018 da Serena Di Lecce.

Poeta dal pensiero complesso, curatrice della rubrica «Bottega della poesia» per il quotidiano italiano *La Repubblica* e libraia avvisata, Serena è riuscita in pochi anni a creare una sorta di piccola comunità che orbita intorno alla sua libreria e rende la poesia cosa viva, anche grazie a eventi come il frequentatissimo «Martedì di *Millelibri*» (in cui ci si raccoglie per leggere poesie proprie o di altri, per discutere e scambiarsi opinioni sulla poesia in generale) o il «Mercoledì» (appuntamento settimanale dedicato alla lettura e discussione di una cantica della *Divina Commedia*), oltre alle normali presentazioni e *reading* con autori provenienti da tutto il paese. Inoltre, non è superfluo aggiungere che a *Millelibri* è possibile trovare volumi spesso introvabili, opere prime originali, a volte perfino autografate, una vera miniera per appassionati e collezionisti.

Per raccontare questa storia, perciò, abbiamo posto a Serena Di Lecce alcune domande sul mondo dei libri ma anche su quello della poesia.

Quando metti piede a *Millelibri* hai quasi la sensazione di entrare in casa di qualcuno, non solo per i mobili da salotto che la arredano (tappeti, lampade, divani e poltrone, gli scaffali delle librerie pieni di libri) ma anche perché, in breve tempo, questa piccola libreria di quartiere è diventata un vero e proprio punto di aggregazione umano e intellettuale. Come nasce *Millelibri*, come e quando è diventata quello che è adesso?

Millelibri nasce nel 2018, ma potrei dire che da allora nasce ogni giorno, è un organismo

În acest număr de „Dialoguri literare” vorbim despre literatură și traducere, povestind despre un loc care, fără îndoială, crede în puterea cuvintelor și a literelor. Este o mică librărie independentă numită *Millelibri*, aproape un pariu din punct de vedere comercial, deoarece este singura librărie din Italia specializată în poezie, deschisă la Bari în 2018 de Serena Di Lecce.

Poetă cu o gândire complexă, redactoare a rubricii „Bottega della poesia” pentru cotidianul italian *La Repubblica* și librar experimentat, Serena a reușit în doar câțiva ani să creeze un fel de comunitate mică ce orbitează în jurul librăriei sale și dă viață poeziei, și datorită unor evenimente precum foarte popularul „Martedì di *Millelibri*” (unde oamenii se adună pentru a citi propriile poezii sau ale altora, pentru a discuta

intervista
realizată de
interviu realizat de
Clara Mitola

traducere
Olivia Simion

foto: archivio personale Serena Di Lecce

și a schimba opinii despre poezie în general) sau „Mercoledì” (un eveniment săptămânal dedicat lecturii și discutării unor cânturi din *Divina Commedia*), pe lângă prezentările și lecturile uzuale cu autori din toată țara. În plus, nu este superfluu să adăugăm că la *Millelibri* este posibil să găsești volume adesea imposibil de obținut, lucrări originale de debut, uneori chiar cu autograf, o adevărată mină de aur pentru pasionați și colecționari.

Pentru a spune această poveste, așadar, i-am adresat Serenei Di Lecce câteva întrebări despre lumea cărților, dar și despre cea a poeziei.

composito che si trasforma in corso d'opera e si inventa continuamente. L'idea iniziale era di creare un luogo di commercio in cui i libri di poesia potessero essere esposti in un'ampia selezione all'attenzione del pubblico dei lettori, così come normalmente accade per tutte le altre forme di scrittura. Il progetto ha, per sua grande fortuna, raccolto da subito l'entusiasmo di persone già appassionate e anche di persone che si sono affidate alla proposta di *Millelibri* ritrovando così un rapporto con la poesia interrotto con la scuola. In questi sette anni di lavoro, iniziative, commercio di poesia in senso letterale e figurato, *Millelibri* è diventata uno spazio vivo, soprattutto. Un luogo in cui la poesia può tornare a occupare una parte della vita.

Qual è la vita di una libreria di poesia? E quale quella della sua libraia?

È una vita, quella della libreria, continuamente orientata all'estensione e all'apertura: la vocazione di *Millelibri* è offrire spunti a quante più persone possibile affinché sia nutrito ogni desiderio e curiosità. Questo rende necessaria un'attitudine all'ascolto perché i lettori e le lettrici di poesia rappresentano un panorama eterogeneo, i cui percorsi di lettura si sono svolti e si svolgono lungo direttrici imprevedibili. Nella quotidianità, dunque, una parte consistente della vita di *Millelibri* si spende nella conversazione, nello scambio vivo di esperienze e di pensiero che rende possibile proseguire idealmente un discorso comune, concentrato, appassionato. Di conseguenza, dato il dispendio di energie richiesto, la vita della sua libraia non può che essere minima, orientata al poco, all'essenziale.

Esperta di poesia e poeta a tua volta, in che direzione credi si muova in generale la poesia contemporanea pubblicata negli ultimi anni? E la poesia italiana?

È fuori discussione che negli ultimi decenni la poesia pubblicata con maggior riscontro di critica (almeno in Italia, ma non solo) si senta chiamata a scendere a patti col discorso retorico, contesa tra la necessità di narrare, trasmettere messaggi che diano l'illusione di prendere parte a un discorso pubblico, un'ipertrofica mania dell'identità che cerca etichette a suggello di una presunta indicibile soggettività, e il bisogno di tenere comunque viva la proprietà suggestiva di una lingua usata in modo antieconomico. Nel paradosso della disaffezione del pubblico alla poesia, sembra che dall'altra parte i poeti stiano «specializzando», quasi ambendo a una specie di professionalizzazione in cui addirittura alcuni provano a definire l'orgoglio di un'identità personale, uno status rivendicato. Si pubblicano

Când pui piciorul în *Millelibri* ai aproape senzația că intri în casa cuiva, nu doar datorită mobilierului de salon care decorează librăria (covoare, veioze, canapele și fotolii, rafturile bibliotecilor pline de cărți), ci și pentru că, în scurt timp, această mică librărie de cartier a devenit un adevărat punct de agregare umană și intelectuală. Cum s-a născut *Millelibri*, cum și când a devenit ceea ce este acum?

Millelibri s-a născut în 2018, dar aș putea spune că de atunci se naște în fiecare zi, este un organism compozit care se transformă în timpul creării și se inventează continuu. Ideea inițială a fost de a crea un loc de comerț unde cărțile de poezie să poată fi expuse într-o gamă largă de exemplare, spre atenția publicului cititor, așa cum se întâmplă în mod normal cu toate celelalte forme de scriere. Proiectul, din fericire, a atras imediat entuziasmul oamenilor care erau deja pasionați și, de asemenea, al celor care au avut încredere în propunerea lui *Millelibri*, redescoperind astfel o relație cu poezia întreruptă după terminarea școlii. În acești șapte ani de muncă, inițiative și comerț cu poezie, atât la propriu, cât și la figurat, *Millelibri* a devenit, mai presus de toate, un spațiu viu. Un loc unde poezia poate ocupa din nou o parte din viață.

Care este viața unei librării de poezie? Și care, aceea a librarului său?

Este o viață, cea a librăriei, orientată constant spre expansiune și deschidere: vocația *Millelibri* este aceea de a oferi inspirație cât mai multor oameni, astfel încât fiecare dorință și curiozitate să fie hrănită. De aceea este necesară o atitudine îndreptată spre ascultare, deoarece cititorii de poezie reprezintă o panoramă eterogenă, ale cărei căi de lectură au urmat și continuă să se desfășoare pe niște trasee imprevedibile. În cotidianitate, așadar, o parte semnificativă a vieții librăriei *Millelibri* se petrece în conversație, în schimbul viu de experiențe și gânduri care face posibilă continuarea, în mod ideal, a unui discurs comun, concentrat, pasionat. Prin urmare, având în vedere consumul de energie necesar, viața

„Poeziile cu siguranță nu schimbă lumea, dar schimbă ființarea în lume”

sempre più libri di persone che «sanno scrivere», e che tuttavia leggono poco. Questo finisce per cristallizzare un codice: si oscilla tra decaloghi prescrittivi e altrettanto prescritte contro-prescrizioni. Si ragiona molto sul dover essere della poesia, da posizioni anche opposte, senza quasi mai portare a esempio opere contemporanee ritenute paradigmatiche, molto spesso per mancanza di conoscenza o curiosità. È lo specchio di una comunità di poeti a cui non corrisponde (e con cui nemmeno in parte coincide) una comunità di lettori. Tutto questo si riversa inevitabilmente nella scrittura, che sembra aggrovigliarsi nella teoria di sé stessa più che spendersi nella pratica urgenza del lasciarsi dire anche dall'altro... Lasciarsi attraversare da una parola antica che riaffiora inaspettatamente di bocca in bocca, stratificando la lingua con cui pensiamo, aggiungendo passato e presente al futuro.

Esiste un pensiero più o meno diffuso sulla intraducibilità della poesia, sul fatto che il verso non possa essere davvero restituito nella sua interezza, passando da una lingua all'altra. Da lettrici, hai mai scoperto il tradimento del traduttore, tanto da pensare che sia impossibile tradurre poesia?

Vado maturando, a questo proposito, un pensiero addirittura più estremo: un testo in poesia è intraducibile, in primo luogo, dalla sua lingua alla sua stessa lingua, insomma proprio da sé stesso a sé stesso. È nella sua intraducibilità che consiste, credo, lo statuto della parola poetica. Ciò che noi traduciamo mentalmente nel momento in cui leggiamo un testo nella lingua che pensiamo di dominare è già a suo modo un fraintendimento. Ecco perché, forse, proprio nella traduzione da una lingua a un'altra è possibile «vedere» la poesia nel suo inafferrabile nucleo energetico. Se non è possibile tradurre una parola, un verso, un'autrice, è sempre possibile infatti tentare di tradurre la poesia. La poesia si manifesta proprio in quel «tentare» che noi stessi compiamo ogni volta che leggiamo o ascoltiamo una poesia anche nella nostra madrelingua. Un identico che si nega in primo luogo a sé stesso.

So che apprezzi molto la poesia romena. Quali sono gli autori romeni che preferisci e perché, e che tipo di musicalità ti sembra abbia la poesia in lingua romena?

Il mio personale nume tutelare assoluto è un poeta romeno che ha scelto (come spesso i poeti

librarului său nu poate să fie decât minimală, orientată spre puțin, spre esențial.

Ca expertă în poezie și poetă la rândul tău, în ce direcție crezi că se îndreaptă, în general, poezia contemporană publicată în ultimii ani? Dar poezia italiană?

Este incontestabil că, în ultimele decenii, poezia publicată cu cele mai multe aprecieri critice (cel puțin în Italia, dar nu numai) se simte somată să cadă la învoială cu discursul retoric, sfâșiata între nevoia de a nara, de a transmite mesaje care să dea iluzia participării la un discurs public, o manie hipertrofică a identității, care caută etichete pentru a pecetlui o presupusă subiectivitate de nedescris și nevoia de a menține vie proprietatea sugestivă a unui limbaj folosit într-un mod neeconomic. În paradoxul pierderii afecțiunii publicului față de poezie, se pare că, de partea cealaltă, poezii se „specializează”, aspirând aproape la un fel de profesionalizare, în care unii încearcă chiar să definească mândria unei identități personale, a unui statut revendicat. Tot mai multe cărți sunt publicate de oameni care „știu să scrie”, dar care citesc puțin. Așa se ajunge la cristalizarea unui cod: se oscilează între decaloguri prescriptive și contra-prescrieri la fel de prescrise. Se dezbate mult despre ce ar trebui să fie poezia, chiar și de pe poziții opuse, fără a cita aproape niciodată drept exemplu opere contemporane considerate paradigmatiche, de foarte multe ori din lipsă de cunoaștere sau curiozitate. Este oglinda unei comunități de poeți căreia nu îi corespunde (și nici măcar nu coincide parțial cu) o comunitate de cititori. Toate acestea se reflectă inevitabil în scriere, care pare să se împotmolească în teoria despre sine, în loc să se reverse în nevoia practică de a se lăsa spusă și de altul... A te lăsa străbătut de un cuvânt străvechi care reappare pe neașteptate din gură în gură, stratificând limbajul cu care gândim, adăugând trecut și prezent viitorului.

Există o gândire mai mult sau mai puțin răspândită despre intraducibilitatea poeziei, despre faptul că versul nu poate fi cu adevărat restituit în întregime, trecând dintr-o limbă în alta. Ca cititor, ai descoperit vreodată trădarea traducătorului, într-atât încât să crezi că traducerea poeziei este imposibilă?

Îmi conturez treptat, în acest sens, o idee și mai extremă: un text poetic este intraducibil, în primul rând, din propria limbă în propria limbă, pe scurt, de la sine însuși la sine. Tocmai în intraducibilitatea sa constă, cred, statutul cuvântului poetic. Ceea ce noi traducem mental atunci când citim un text în limba pe care credem că o stăpânim este deja, în felul său, o neînțelegere. De aceea, poate, tocmai în traducerea dintr-o limbă în alta este posibil să „vezi” poezia în

romeni) di andare a «disturbare» una lingua altra creando così un innesco mai più disinnescabile in tutte le lingue del mondo, e proprio nella lingua in quanto tale: Paul Celan. Credo che la missione dei poeti romeni sia stata, soprattutto nel Novecento, quella di andare a interferire irreversibilmente con la stringente referenzialità del linguaggio in un momento in cui questa rischiava di darsi come diktat, come pretesa scientifica e finanche come aspirazione o sogno. Ho scoperto e amato altre voci romene (come Mariana Marin e Ioan Es. Pop, che ho letto attraverso le tue belle traduzioni) anche meno canonizzate almeno nella ricezione italiana. Negli ultimi anni, poi, *Millelibri* ha avuto la fortuna di arricchirsi della partecipazione di alcune luminose presenze, assidue frequentatrici dei suoi incontri (Raluca Petrescu e Giovanni Magliocco, studiosi e poeti a loro volta) che ci omaggiano di letture in romeno e di preziosissime traduzioni anche inedite durante i nostri incontri del Martedì. Sicché la lingua e la poesia romena fanno parte integrante dell'esperienza viva della libreria. Per citare alcune voci poetiche ascoltate

nucleul său energetic evaziv. Dacă nu este posibil să traducem un cuvânt, un vers, o autoare, este întotdeauna posibil să încercăm să traducem poezia. Poezia se manifestă tocmai în acea „încercare” pe care noi înșine o facem de fiecare dată când citim sau ascultăm o poezie, chiar și în limba maternă. Un identic care se neagă în primul rând sieși.

Știi că apreciezi foarte mult poezia românească. Ce autori români preferi și de ce și ce fel de muzicalitate crezi că are poezia românească?

Zeitatea mea tutelară personală absolută este un poet român care a ales (așa cum fac adesea poeții români) să „tulbure” o altă limbă, creând astfel un factor declanșator care nu poate fi niciodată dezamorsat în nicio limbă a lumii și nici în limba însăși: Paul Celan. Cred că misiunea poezilor români a fost, mai ales în secolul al XX-lea, să interfereze ireversibil cu referențialitatea stringentă a limbajului, într-o perioadă în care acesta risca să devină un diktat, o revendicare științifică și chiar o aspirație sau un vis. Am descoperit și am îndrăgit și alte voci românești (precum Mariana Marin și Ioan Es. Pop, pe care le-am citit prin frumoasele tale traduceri) chiar și mai puțin canonizate, cel puțin în recepția lor italiană. Apoi, în ultimii ani, *Millelibri* a avut și norocul de se îmbogăți cu participarea unor prezențe luminoase, protagoniști frecvenți la întâlnirile sale (Raluca Petrescu și Giovanni Magliocco, cercetători și poeți ei înșiși) care ne onorează cu lecturi în limba română și traduceri valoroase, unele dintre ele inedite, în cadrul întâlnirilor noastre de marți. Astfel, limba și poezia românească sunt parte integrantă a experienței vii a librăriei. Ca să menționez câteva voci poetice ascultate recent, între cei patru pereți ai *Millelibri* au răsunat versiuri de Ruxandra Cesereanu, Ion Vinea, Lucian Blaga, George Topârceanu. Raluca mi-a oferit personal o primă lecție de limba română de ziua mea, care s-a desfășurat traducând împreună o poezie emblematică de Topârceanu, *Călimara*.

Muzicalitatea poeziei românești sună (pentru o ureche neantrenată la sensul cuvintelor sale, precum a mea) aproape ontologic în acord cu calitatea îndrăzelii sale conceptuale: este o muzică ce nu se teme de similitudini extreme (o caracteristică pe care o regăsesc mereu prezentă), care tinde să urmeze cu curaj salturile unei minți poetice complet înclinată spre ascultarea misterului ce ne înconjoară și care aruncă în fluxul armonios al unui haos abia intuit chiar și cel mai banal obiect sau prezență a vieții cotidiene.

di recente, tra le quattro mura di *Millelibri* sono risuonati versi di Ruxandra Cesereanu, Ion Vinea, Lucian Blaga, George Topârceanu. Raluca mi ha personalmente regalato per il mio compleanno una prima lezione di lingua romena che si è svolta traducendo insieme una poesia molto emblematica di Topârceanu, *Călimara*.

La musica della poesia romena suona (a un orecchio non allenato al significato delle sue parole, come il mio), quasi ontologicamente concorde alla qualità del suo ardore concettuale: è una musica che non teme la similitudine estrema (una cifra che io trovo sempre presente), che tende a seguire coraggiosamente le capriole di una mente poetica tutta protesa all'ascolto del mistero che ci circonda, e che getta nel flusso armonioso di un caos appena intuito anche il più comune oggetto o presenza del quotidiano.

foto: archivio personale Serena Di Loro

dialoguri
literare

Oh, Roma, Roma!

Coborâm pe **via Merulana**, trecem grăbiți pe lângă **Antonianum** (Universitatea Pontificală Sfântul Anton) și, până să ajungem la **Laterano**, intrăm în Capela papală care adăpostește **Sancta Sanctorum**, unde este venerată icoana Mântuitorului, și **Scala Santa** (Sfânta Scară). Potrivit unei străvechi tradiții creștine, această scară de lemn a fost adusă de Sfânta Elena, mama lui Constantin cel Mare, de la Ierusalim la Roma, din casa lui Ponțiu Pilat (de aici și numele de **Scala Pilati**), în anul 326. Se spune că pe aceste scări ar fi pășit Iisus Hristos spre Patimile Sale. Treptele originale din lemn se mai pot zări prin mici orificii în marmura albă. Pentru cei care nu vor să urce în genunchi cele 28 de trepte, există două scări laterale pentru accesul la Paraclis. Statuile de marmură de la poalele scărilor au fost create de Ignazio Jacometti și îl arată pe Hristos cu Pilat, în stânga, și pe Hristos trădat de sărutul lui Iuda, în dreapta. Tot în holul de la intrare mi-au atras atenția câteva opere sculptate în marmură: *Hristos legat de coloana flagelării* de Giosuè Meli (1816-1893), *La Pietà* de Tomasz Oskar Sosnowski și *Isus în Ghetsimani* de Giuseppe Sartorio.

Capela privată a papilor, San Lorenzo in Palatio, a primit numele Sancta Sanctorum, datorită numeroaselor relicve sfinte așezate sub altar. Printre gratii am fotografiat icoana făcătoare de minuni a Mântuitorului. Se spune că această icoană, veche de un mileniu, nu a fost pictată de mână omenească (de aceea mai este numită și **Acheropita** sau **Acheiropoietia**): evanghelistul Luca a început-o și a fost terminată de îngerii.

Basilica San Giovanni in Laterano este un obiectiv pe care nu îl poți rata în vizita prin capitala Italiei. Este prima și cea mai veche dintre marile bazine patriarhale ale Romei, zidită în veacul al IV-lea, pe locul pe care se aflase palatul familiei Laterani. În anul 313 a găzduit conciliul episcopilor care s-au reunit pentru a declara eretică secta donatiștilor. De atunci, ea este nucleul vieții creștine a Romei, reședința papilor și catedrala orașului. În interiorul ei se odihnesc mai mulți papi (doar șase morminte au supraviețuit istoriei; alte 15 au fost distruse în incendiile din veacul al XIV-lea).

Am intrat și în Baptisteriul bazei, cunoscut și sub numele de **Baptisteriul lui Constantin**, construit de împăratul Constantin cel Mare, în anul 315. Lăcașul de cult zidit în formă octogonală este unul dintre cele mai vechi edificii creștine din Roma și cel mai vechi baptisteriu al întregii creștinătăți. Baptisteriul Lateran adăpostește

Scendiamo su **Via Merulana**, passiamo frettolosi accanto all'**Antoniano** (Pontificia Università Antoniana) e, prima di raggiungere il **Laterano**, entriamo nella Cappella Papale che custodisce il **Sancta Sanctorum** dov'è venerata l'icona del Salvatore e la **Scala Santa**. Secondo un'antichissima leggenda della tradizione cristiana, questa scala di legno sarebbe stata portata da Sant'Elena Imperatrice, madre di Costantino I, da Gerusalemme a Roma, da casa di Ponzio Pilato (da qui anche il nome di **Scala Pilati**), nell'anno 326. Si dice che questa scala sarebbe stata salita da Gesù Cristo sul percorso della sua Passione. I gradini originali di legno si possono intravedere attraverso piccole spaccature nel marmo bianco. Per chi non vuole salire in ginocchio i 28 gradini, esistono due scale laterali d'accesso al Paraclito. Le statue di marmo alla base delle scale sono state create da Ignazio Jacometti e mostrano Cristo e Pilato, sulla sinistra, e Cristo tradito dal bacio di Giuda, sulla destra. Sempre nell'atrio d'ingresso, sono stato incuriosito da alcune sculture di marmo: *Cristo alla colonna* di Giosuè Meli (1816-1893), *La Pietà* di Tomasz Oskar Sosnowski e *Gesù nel Getsemani* di Giuseppe Sartorio.

La cappella privata dei papi, San Lorenzo in Palatio, ha ricevuto il nome di Sancta Sanctorum, grazie alle numerose reliquie sante presenti sotto l'altare. Tra le grate ho fotografato l'icona

de
Florin Epure

traduzione
Clara Mitola

4
partea a patra
parte quarta

foto: museivaticani

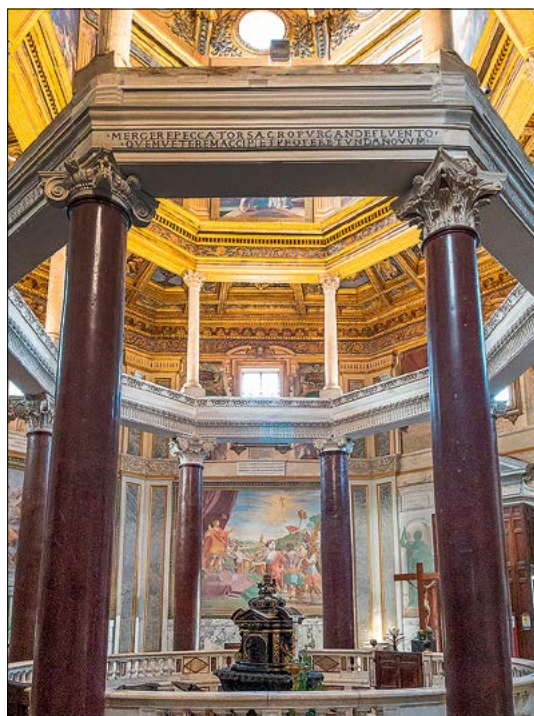
Sfânta Scară

Scala Santa

APRILIE • IUNIE

Battisteriul Lateran

Battistero Laterano

și **Oratoriul San Venanzio** care datează, ca și mozaicurile bizantine de pe pereți, de la pontificatul lui Ioan al IV-lea (640-642). Scena centrală este dominată de *Înălțarea lui Hristos*, care merită să fie privită cu atenție. De asemenea, în această capelă se află o icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului cu Pruncul, cunoscută astăzi drept **Madonna del Fonte**, care este posibil să dateze de la sfârșitul secolului al XIII-lea.

În **Piazza San Giovanni in Laterano** am văzut cel mai înalt, dar și cel mai vechi obelisc din Roma (33 m), realizat din porfir în secolul al XV-lea î.Hr., din porunca faraonului Thutmes al III-lea pentru Templul Amon din Teba. A fost adus la Roma de către Constanțiu al II-lea, în anul 357 d.Hr.

miracolosa del Salvatore. Si dice che quest'icona millenaria non sia stata dipinta da mano umana (per questo è anche detta **Acheropita** o **Acheiropoietia**): l'evangelista Luca l'ha iniziata ed è stata terminata dagli angeli.

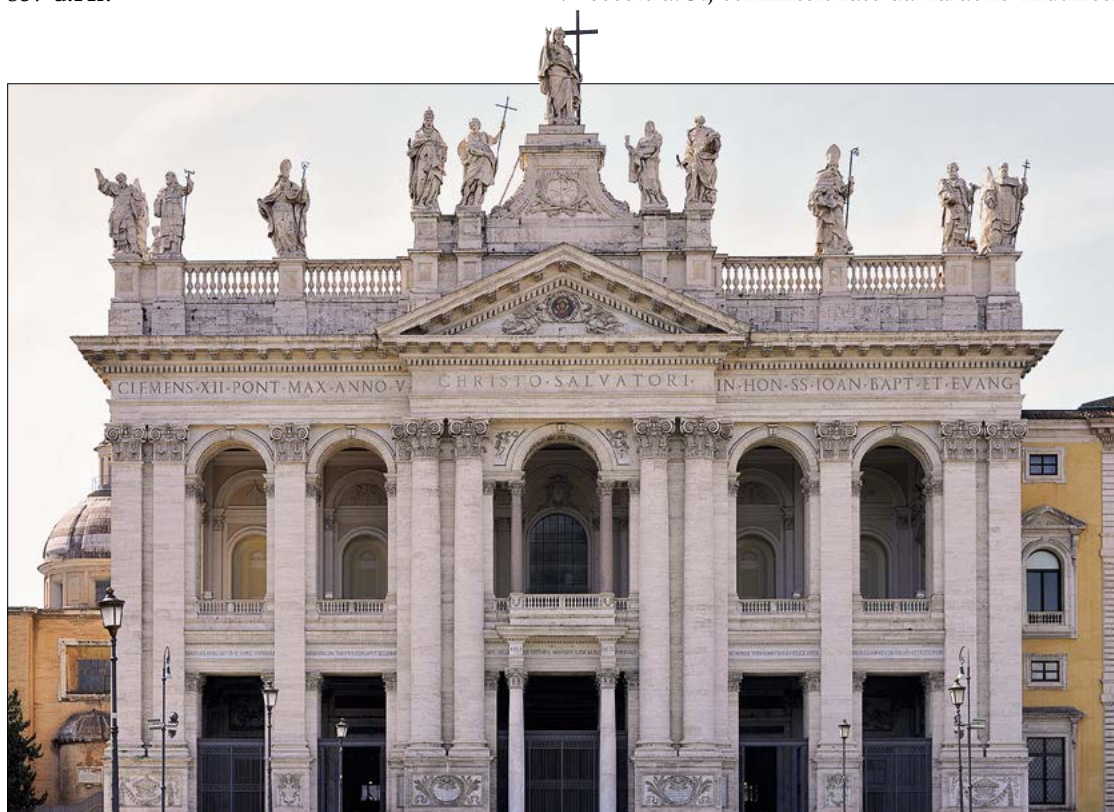
La **Basilica di San Giovanni** in Laterano è un obiettivo imperdibile quando si visita la capitale d'Italia. È la prima e la più antica delle grandi basiliche patriarcali di Roma, costruita nel IV secolo, nel punto in cui si trovava il palazzo della famiglia Laterani. Nell'anno 313 ha ospitato il concilio episcopale riunitosi per dichiarare eretica la setta dei donatisti. Da allora, essa è il nucleo della vita cristiana di Roma, residenza di papi e cattedrale della città. Al suo interno riposano numerosi papi (solo sei sepolcri sono sopravvissuti alla storia; gli altri 15 sono stati distrutti durante gli incendi del XIV secolo).

Siamo entrati nel Battistero della basilica, noto anche con il nome di **Battistero di Costantino**, costruito dall'imperatore Costantino I nell'anno 315. Il luogo di culto di forma ottagonale è uno dei più antichi edifici cristiani di Roma e il più antico battistero dell'intera cristianità. Il battistero Laterano custodisce anche l'Oratorio di San Venanzio che risale, insieme anche ai mosaici delle pareti, al pontificato di Giovanni IV (640-642). La scena centrale è dominata dall'Ascensione di Cristo, che merita osservata con attenzione. Inoltre, in questa cappella si trova un'icona miracolosa della Madonna con Bambino, oggi conosciuta come Madonna del Fonte, databile alla fine del XIII secolo.

Nella **Piazza di San Giovanni in Laterano** abbiamo visto il più alto e più antico obelisco di Roma (33 m), realizzato in porfido nel XV secolo a.C., commissionato dal faraone Thutmosi

Basilica San Giovanni in Laterano

Basilica di San Giovanni

După atâta mers, am încheiat ziua de 1 Martie, în mod festiv, cu o savuroasă *saltimbocca alla romana* (felii de vițel cu prosciutto crudo și salvie, la tigaie) și un Syrah sicilian de la crama Mandrarossa, băut în compania conjuțenilor mei.

În ultima zi a șederii la Roma, m-am trezit, de dimineață, cu gândul la o destinație romantică: **Giardino degli Aranci (Grădina cu portocali)** sau **Parco Savello**, un loc mai puțin cunoscut din Roma, departe de tumultul orașului și, evident, mai puțin asaltat de turiști. Tradiția spune că primul portocal al grădinii a fost sădit de călugărul spaniol Domenico di Guzman, născut în Calaruega (pe atunci era sub hegemonie arabă), pe care l-a adus din țara sa de baștină. De asemenea, Sfânta Ecaterina din Siena a cules portocale din această grădină, le-a transformat în fructe confiate și apoi i le-a dăruit papei Urban al VI-lea, în anul 1379.

De pe terasa parcului poți vedea una dintre cele mai bune panorame ale Romei, înconjurată de mirosul de portocali amari. O priveliște încântătoare ți se așterne la picioare, o Romă seducătoare, întinsă de la Tibru până la bazilica Sfântul Petru. La ieșirea din parc, am trecut fugitiv prin bazilica paleo-creștină **Santa Sabina**, ridicată de Pietro D'Iliria, între anii 422-432.

Când am coborât din **Piazza Pietro D'Iliria** în fața noastră, între colinele Aventine și Palatine, ni s-a înfățișat maiestuos **Circus Maximus**, primul stadion pentru cursele de cai din Roma, care putea să cuprindă cam 250.000 de persoane. Acesta era și cel mai mare centru comercial din antichitate pentru că aici se aflau diverse magazine, restaurante, bordeluri, spălătorii.

Am luat metroul de la stația Circo Massimo până la autobuzul care să ne ducă la ieșire din oraș. Dacă ajungi la Roma și îți mai rămâne energie și timp nu poți să nu te rătăcești și prin cel mai mare mall

Foto: arhiva autorului - arhiva dell'autore

III per il tempio di Amon a Tebe. È stato portato a Roma da Costanzo II, nell'anno 356 d.C.

Dopo tanto camminare, ho concluso la giornata del 1° Marzo in modo festoso, con un sapo-rito saltimbocca alla romana e un Syrah siciliano della cantina Mandrarossa, bevuto in compagnia dei miei compaesani.

L'ultimo giorno della nostra vacanza romana, al mattino mi sono svegliato pensando a una destinazione romantica: il **Giardino degli Aranci** o **Parco Savello**, un luogo meno conosciuto di Roma, lontano dal tumulto della città e, naturalmente, meno assaltato dai turisti. La tradizione vuole che il primo albero di arance del giardino sia stato piantato dal monaco spagnolo Domenico di Guzmán, nato a Calaruega (allora sotto l'egemonia araba), che lo portò dalla sua patria. Allo stesso modo, Santa Caterina da Siena ha raccolto arance da questo giardino, le ha trasformate in frutta candita e le ha regalate a Papa Urbano VI nel 1379.

Grădina cu portocali

Giardino degli Aranci

Biserica Santa Sabina, vedere din Grădina Portocalilor (partea dreaptă și absida)

Chiesa di Santa Sabina, esterno (fianco destro e absida), dal giardino degli Aranci

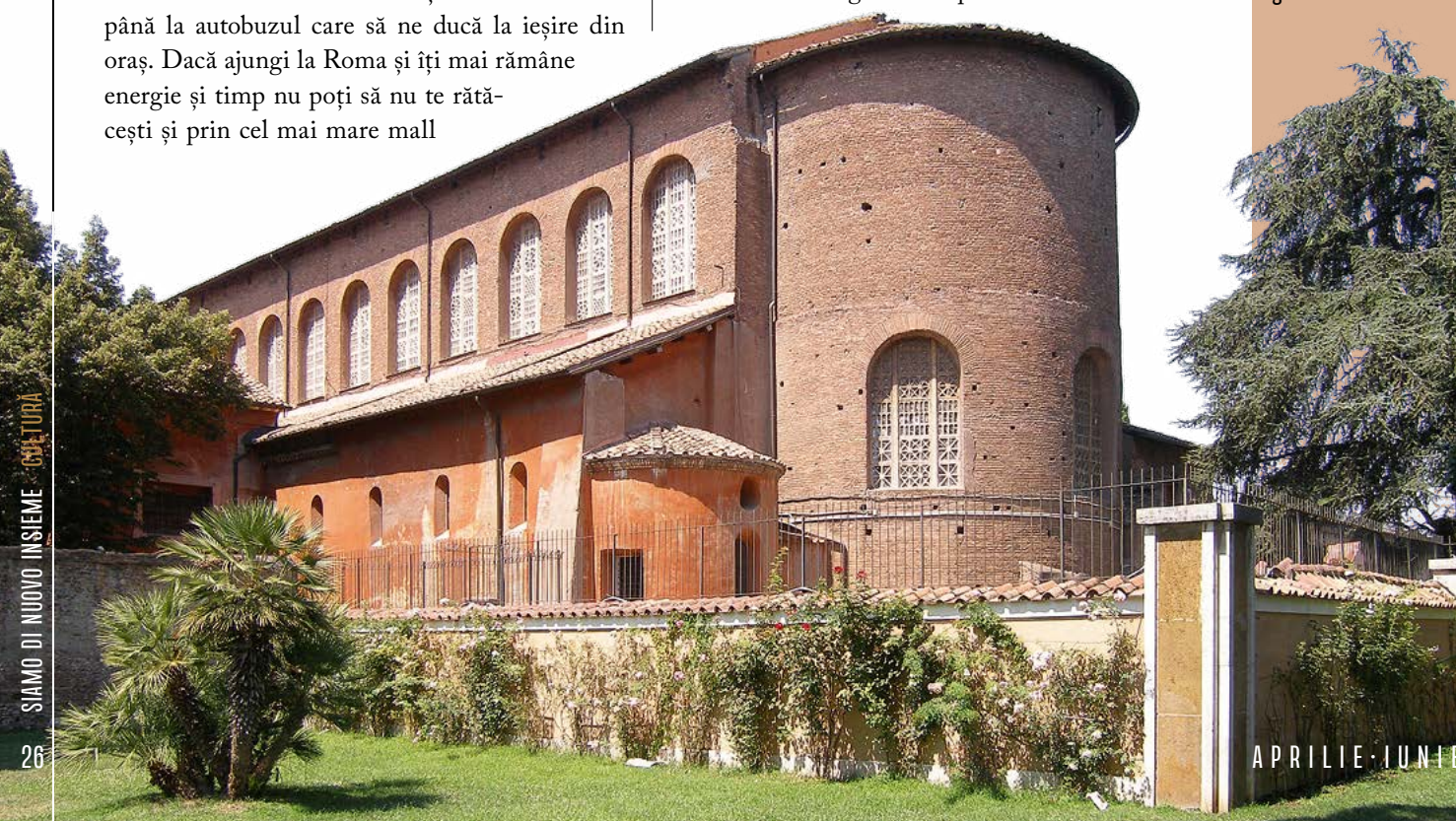

Foto: wikipedia.org

APRILIE · IUNIE

de aici: **Porta di Roma**, un *must-have* al pasionaților de *shopping*.

Sigur că Roma nu trebuie să însemne pentru turist numai o goană nebună pentru a bifa obiectivele de patrimoniu cultural-istorice, ci mai este și despre o stare de spirit relaxată, la *dolce vita*, despre a savura un *caffè ristretto* sau un *gelato*, sau doar pentru un pur și simplu *dolce far niente*.

La final, am lăsat câteva aspecte mai puțin plăcute ale orașului, pe care le-aș pune sub numele de **Roma sordida**. Pe străzile orașului tronează maldăre de gunoaie, sub privirile impasibile ale trecătorilor grăbiți, care n-au fost strânse de săptămâni de zile. Comercianții ambulanți asiatici te asaltează din toate părțile și te întreabă de unde ești ca să te impresioneze cu talentul lor de

Circus Maximus

Il Circo Massimo

poligloți și să închege un dialog în limba ta, ca astfel să te ademenească să cumperi ceva de le ei. Patronii de taverne care îți „umflă” nota de plată și pe deasupra îți mai adaugă și o taxă de oraș. Unele trenuri de metrou păreau că depășiseră de mult garanția; glumeam spunând că sigur sunt de pe vremea Imperiului Roman. Am fost neplăcut surprins de sediul Arhivelor Naționale ale Statului, o clădire cu tencuiala căzută în care intrai ca într-o catacombă. Dar toate acestea pălesc în fața amintirii plăcute pe care ți-o lasă cea mai fotogenică dintre capitalele lumii.

Mă îndrept spre **Ciampino Aeroport** și îmi tot răsună în urechi acea *canzone* celebră, *Arrivederci Roma* a lui Mario Lanza, și un sentiment apăsător parcă nu mă lasă să mă desprind de **Città Eterna**, precum o datorie neachitată sau ca un puzzle căruia îi lipsesc câteva piese.

În încheiere, pot și eu să exclam, precum marele Cezar: „Veni, vidi, vici!”

Dalla terrazza del parco si può ammirare uno dei migliori panorami di Roma, circondati dal profumo degli aranci amari. Una vista incantevole si allunga ai tuoi piedi, una Roma seducente, distesa dal Tevere alla Basilica di San Pietro. Uscendo dal parco, siamo passati rapidamente accanto alla basilica paleocristiana di **Santa Sabina**, costruita da Pietro D'Iliria tra il 422 e il 432.

Scendendo da **Piazza Pietro D'Iliria**, davanti a noi, tra l'Aventino e il Palatino, ci siamo trovati di fronte al maestoso **Circo Massimo**, il primo stadio ippico di Roma, che poteva contenere circa 250.000 persone. Era anche il più grande centro commerciale dell'antichità, perché qui si trovavano diversi negozi, ristoranti, bordelli, lavanderie.

Abbiamo preso la metro dalla stazione del Circo Massimo fino all'autobus che ci avrebbe condotto fuori città. Se arrivi a Roma e ti rimangono tempo ed energie, non puoi non perderti nel più grande centro commerciale della città: **Porta Roma**, un *must-have* per gli appassionati di *shopping*.

Naturalmente, Roma non deve significare per il turista solo una corsa forsennata per spuntare la lista con gli obiettivi del patrimonio culturale e storico, perché si tratta anche di uno stato d'animo rilassato, della dolce vita, di gustare un caffè ristretto o un gelato o semplicemente del dolce far niente.

Per il finale, ho lasciato alcuni aspetti meno piacevoli della città, a cui darei il titolo di **Roma sordida**. Per le strade della città troneggiano cumuli di rifiuti, sotto lo sguardo impassibile dei passanti frettolosi, e che non sono raccolti da settimane. I venditori ambulanti asiatici ti assaltano da tutte le parti e ti domandano da dove vieni, per sorprenderti con il loro talento da poliglotti e intavolare un dialogo nella tua lingua per convincerti a comprare qualcosa da loro. Proprietari di taverne che «gonfiano» il tuo conto e per di più aggiungono anche una tassa comunale. Alcuni treni della metropolitana sembravano fuori garanzia da tempo; ho scherzato, dicendo che di sicuro risalgono all'epoca dell'Impero Romano. Sono rimasto spiacevolmente sorpreso dalla sede dell'Archivio di Stato, un edificio dall'intonaco fatiscente, in cui si entra come in una catacomba. Ma tutto questo impallidisce di fronte ai piacevoli ricordi della capitale più fotogenica del mondo.

Mentre mi dirigo verso l'aeroporto di **Ciampino**, la famosa canzone di Mario Lanza, *Arrivederci Roma*, continua a risuonarmi nella testa e una sensazione di ansia opprimente mi impedisce di separarmi dalla **Città Eterna**, come fosse un debito non pagato o un puzzle in cui mancano dei pezzi.

In conclusione, anch'io, come il grande Cesare, posso esclamare: «Veni, vidi, vici!»

• IO parlo italiano EU vorbesc italiana •

arriva alla VII edizione

Concursul dedicat promovării limbii materne italiene, „IO parlo italiano / EU vorbesc italiana”, organizat de Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. și aprobat de Ministerul Educației și Cercetării, în conformitate cu Anexa nr. 5 la O.M.E.C. nr. 3025/14.01.2025, ajunge în 2025 la cea de-a VII-a ediție. De la prima sa ediție din 2019, concursul a traversat anii dificili ai pandemiei, însă în 2024 s-a bucurat de o participare mai numeroasă ca oricând. Ne dorim ca și în 2025 să genereze un interes cât mai mare, concretizat în cât mai multe eseuri, într-o ediție ce își propune să facă față unei noi provocări, cea a inteligenței artificiale, care facilitează redactarea de texte cu o contribuție minimă ce nu reflectă obligatoriu capacitățile personale ale autorului. Într-adevăr, anul acesta, ca o noutate, concursul cuprinde două etape, una prin care se vor evalua competențele de scriere ale elevilor și o a doua prin care se va aprecia capacitatea de comunicare în limba italiană a acestora. Astfel, participanții vor putea dovedi că stăpânesc limba fără echivoc. Ambele etape ale concursului sunt obligatorii, iar neparticiparea la una dintre ele va atrage descalificarea.

Competiția se adresează elevilor din unitățile de învățământ gimnazial (începând cu clasa a VII-a) și liceal din toată țara. Cei mai buni dintre participanți vor fi răsplătiți cu premii constând în cărți, reviste, publicarea eseului în revista **SIAMO DI NUOVO INSIEME** sau *Piazza Romana* și chiar cu participarea în Tabăra de Tineret „Europolis - 2026” (pentru elevii peste 17 ani). Așadar, vă invităm să vă valorificați cunoștințele de italiană și așteptăm eseurile voastre în perioada 25 aprilie - 10 octombrie 2025 pe adresa de e-mail ioparlo@roasit.ro. Pentru mai multe detalii despre etapele concursului, teme și cerințe, vă invităm să consultați Regulamentul pe site-ul www.roasit.ro.

Il concorso dedicato alla promozione della lingua materna italiana, «IO parlo italiano / EU vorbesc italiana», organizzato dall'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. e approvato dal Ministero dell'Istruzione e della Ricerca, ai sensi dell'Allegato n. 5 all'O.M.E.C. n. 3025/14.01.2025, giunge nel 2025 alla sua VII edizione. Dalla sua prima edizione nel 2019, il concorso ha attraversato gli anni difficili della pandemia, ma nel 2024 ha goduto di una

partecipazione più numerosa che mai. Ci auguriamo che anche nel 2025 susciti il maggior interesse possibile, concretizzato nel maggior numero di saggi, in un'edizione che vuole rispondere a una nuova sfida, quella dell'intelligenza artificiale, che facilita la stesura di testi con un contributo minimo, che non riflette necessariamente le capacità personali. La novità di quest'anno, infatti, è che il concorso prevede due fasi, la prima in cui saranno valutate le capacità di scrittura degli alunni e la seconda in cui saranno stimate le loro capacità di

comunicazione in italiano. Così, i partecipanti potranno dimostrare in modo inequivocabile la loro padronanza della lingua. Entrambe le fasi del concorso sono obbligatorie e la mancata partecipazione a una delle due comporterà la squalifica.

Il concorso si rivolge agli studenti ginnasiali (a partire dalla VII classe) e ai liceali di tutto il paese. I migliori partecipanti saranno premiati con libri, riviste, con la pubblicazione del loro saggio sulla rivista **SIAMO DI NUOVO INSIEME** o *Piazza Romana* e persino con la partecipazione al Campo Giovanile «Europolis - 2026» (per gli alunni di età superiore ai 17 anni). Vi invitiamo perciò a sfruttare al meglio la vostra conoscenza dell'italiano e aspettiamo i vostri saggi dal 25 aprile al 10 ottobre 2025 all'indirizzo e-mail ioparlo@roasit.ro. Per maggiori dettagli sulle tappe, i temi e i requisiti del concorso, vi invitiamo a consultare il Regolamento sul sito www.roasit.ro.

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

traducere eseuri
Olivia Simion

Scopul concursului, dincolo de a oferi o alternativă națională la Olimpiada de Limbă Maternă Italiană, care se oprește la nivel județean din cauza unor tehnicalități, este și acela de a identifica tineri din familii de origine italiană. Așa am descoperit-o pe Flavia Ionescu, elevă în clasa a VIII-a la Liceul Teoretic „Dante Alighieri” din București, descendentă a unui italian stabilit în România în perioada marii migrații italiene, care ne-a mărturisit că i-a făcut mare plăcere să participe la concurs doi ani la rând. Pentru că a fost premiata în fiecare an și pentru că eseurile sale vorbesc despre povestea sa și a familiei sale, vă invităm să le citiți în paginile următoare și sperăm ca în 2025, de ce nu?, să completăm povestea cu o a treia parte.

**Saggio premiato alla V edizione del Concorso
„IO parlo Italiano / EU vorbesc italiana”
– 2023 –**

Io parlo italiano

Ciascuno di noi ha una storia che comincia a prendere vita tanto, tanto tempo fa, prima ancora della nostra nascita. Si tratta di una storia che non conosceremo mai dal principio alla fine, però con l'aiuto dei genitori e dei nonni riusciremo pian, piano a rimetterne insieme i pezzetti. Questa storia ci definisce, ci completa e ci aiuta a ricollegarci con il passato della nostra famiglia.

Nel mio caso, per quanto ne so, la storia è iniziata quando il mio trisavo ha deciso di lasciare l'Italia. L'ha fatto in un periodo in cui anche altre persone sono emigrate a causa della situazione economica e sociale nella quale si trovava Italia all'inizio del XX secolo. Arrivato in Romania, si è stabilito nella zona di Sibiu, dove ha conosciuto la mia trisava, si sono sposati e hanno avuto quattro figli: due ragazzi e due ragazze. Una di queste è la mia bisnonna paterna.

A quei tempi, ovvero dopo la Seconda Guerra Mondiale, la maggior parte dei migranti si è trovata di fronte ad una scelta difficile, ha dovuto decidere quale cittadinanza mantenere; perciò, il mio trisavo ha scelto quella romena ed è rimasto in Romania con la famiglia che aveva messo su. Non è stato però il caso di tanti altri migranti, che sono dovuti tornare in Italia...

Siccome niente è casuale, la storia che collega la mia famiglia all'italiano non ha trovato una conclusione a Sibiu. La zia di mio padre ha abitato in un palazzo vicino al Liceo Teorico „Dante Alighieri” per quasi trent'anni. Quando è venuta a mancare, mio padre si è trasferito in

Lo scopo del concorso, oltre a offrire un'alternativa nazionale alle Olimpiadi di Lingua Madre Italiana, che si fermano a livello provinciale per motivi tecnici, è anche quello di identificare i giovani appartenenti a famiglie di origine italiana. È così che abbiamo scoperto Flavia Ionescu, una studentessa di VII classe del Liceo Teorico „Dante Alighieri” di Bucarest, discendente di un immigrato italiano stabilitosi in Romania durante la grande migrazione italiana, che ci ha detto di essere felice di partecipare al concorso per due anni di seguito. Poiché è stata premiata ogni anno e poiché i suoi saggi raccontano la storia sua e della sua famiglia, vi invitiamo a leggerli nelle pagine seguenti e speriamo che nel 2025, perché no, completeremo la storia con una terza parte.

**Eseu premiat la ediția a V-a a Concurului
„IO parlo italiano / EU vorbesc italiana”
– 2023 –**

Io parlo italiano

Fiecare dintre noi are o poveste ce începe să prindă viață cu mult, mult timp în urmă, chiar înainte de a ne naște. Este o poveste pe care nu o vom ști niciodată de la început până la sfârșit, dar cu ajutorul părinților și bunicilor noștri vom reuși, încetul cu încetul, să punem piesele la locul lor. Această poveste ne definește, ne completează și ne ajută să ne reconectăm cu trecutul familiei noastre.

În cazul meu, din câte știu, povestea a început când stră-străbunicul meu a decis să plece din Italia. A făcut-o într-o perioadă în care emigrău și alții din cauza situației economice și sociale în care se afla Italia la începutul secolului al XX-lea. Odată ajuns în România, s-a stabilit în zona Sibiului, unde a cunoscut-o pe stră-străbunica mea, s-au căsătorit și au avut patru copii: doi băieți și două fete. Una dintre acestea este străbunica mea paternă.

La acea vreme, după Al Doilea Război Mondial, cei mai mulți migranți s-au confruntat cu o alegere dificilă: trebuiau să decidă ce cetățenie să păstreze; așa că, stră-străbunicul meu a

**• IO parlo italiano
EU vorbesc italiana •**

ajunge la ediția a VII-a

fotografie personale - arhive personale Flavia Ionescu

questo appartamento; perciò, io vivo in questa casa accanto alla scuola. Sin da piccola, ho sempre immaginato che avrei studiato qui, insieme al mio migliore amico.

Anche la zia materna parla molto bene italiano, è stata lei che mi ha insegnato le prime parole nella lingua di Dante. Con lei ho vissuto un'esperienza indimenticabile a Roma l'anno scorso, dove ho visitato Piazza San Pietro e la basilica omonima (da dove ho mandato una cartolina), il Colosseo o la Colonna Traiana dove sono descritte le scene della guerra con i daci. Ovviamente non ci siamo dimenticate di andare anche alla Fontana di Trevi per assicurare il nostro ritorno a Roma esprimendo un desiderio, dopo di che, abbiamo pranzato insieme ai cittadini che festeggiavano la Pasqua.

Se l'inizio del XX secolo aveva portato in Romania il mio trisavo, i tempi più recenti hanno portato una parte della mia famiglia in Italia: mia zia e i miei cugini che vivono adesso a Brescia. Ci siamo incontrati per la prima volta durante le vacanze estive di quest'anno ad Aiud. È stato un giorno davvero particolare, perché loro quando parlavano dicevano tre parole in italiano poi due in romeno e così via, infatti ci siamo capiti benissimo. Quest'esperienza mi ha fatto capire ancora una volta che l'italiano è una lingua facile da parlare e da imparare, dato che ha tante parole simili, a volte identiche a quelle del romeno, fatto dovuto all'origine latina comune delle due lingue. Ho promesso ai miei cugini che sarei andata da loro qualche volta per passare più tempo insieme, ma anche per conoscerli meglio.

Non sappiamo che ci riserverà il futuro, ma di una cosa sono certa. Voglio conoscere meglio le tradizioni degli italiani, le loro abitudini ma anche scoprire la storia di questo posto e delle

ales-o pe cea românească și a rămas în România cu familia pe care o întemeiasse. Cu toate acestea, nu a fost cazul multor alți migranți, care au fost nevoiți să se întoarcă în Italia...

Deoarece nimic nu este întâmplător, povestea care leagă familia mea de limba italiană nu s-a terminat la Sibiu. Mătușa tatălui meu a locuit aproape treizeci de ani într-o clădire din apropierea Liceului Teoretic „Dante Alighieri”. Când a murit, tatăl meu s-a mutat în acest apartament; deci eu locuiesc în casa aceasta de lângă școală. De mică mi-am imaginat mereu că voi studia aici, împreună cu cel mai bun prieten al meu.

Și mătușa mea maternă vorbește foarte bine limba italiană, ea a fost cea care m-a învățat primele cuvinte în limba lui Dante. Cu ea am avut o experiență de neuitat la Roma anul trecut, unde am vizitat Piața San Pietro și bazilica cu același nume (de unde am trimis o carte poștală), Colosseum-ul și Columna lui Traian, pe care sunt descrise scene ale războiului cu daci. Bineînțeles că nu am uitat să mergem la Fântâna Trevi pentru a ne asigura întoarcerea la Roma punându-ne o dorință, după care am luat prânzul, alături de localnicii care sărbătoreau Paștele.

Dacă începutul secolului al XX-lea l-a adus pe stră-străbunicul meu în România, vremurile mai recente au dus o parte din familia mea în Italia: mătușa mea și verii mei care acum locuiesc în Brescia. Ne-am întâlnit pentru prima dată în vacanța de vară din acest an la Aiud. A fost o zi cu adevărat specială, pentru că atunci când vorbeau, spuneau trei cuvinte în italiană apoi două în română și așa mai departe, dar de fapt ne înțelegeam foarte bine. Această experiență m-a făcut să înțeleg încă o dată că italiana este o limbă ușor de vorbit și de învățat, deoarece are multe cuvinte asemănătoare, uneori identice, cu cele ale românei, fapt datorat originii latine comune a celor două limbi. Le-am promis verilor mei că voi merge uneori acasă la ei pentru a petrece mai mult timp împreună, dar și pentru a ne cunoaște mai bine.

Nu știm ce ne rezervă viitorul, dar de un lucru sunt sigură. Vreau să aflu mai multe despre tradițiile italienilor, obiceiurile lor, dar și să descopăr istoria acestui loc și a oamenilor săi care fac din Italia o țară unică și specială.

Italia este locul de naștere al celor mai mari arhitecți, sculptori, pictori, scriitori și compozitori. Datorită lor, acum putem admira lucrări excepționale, precum Capela Sixtină, *David* al lui Michelangelo sau *Pietà*, *Cina cea de Taină*, ca să numim doar câteva. Putem asculta, de asemenea, compozițiile unice ale lui Giuseppe Verdi sau vocile inconfundabile ale lui Luciano Pavarotti și Andrea Bocelli.

sue persone, che fanno dell'Italia un paese unico e speciale.

Italia è il luogo dove sono nati i più grandi architetti, scultori, pittori, scrittori e compositori. Grazie a loro, ora possiamo ammirare opere eccezionali, come la Cappella Sistina, il *Davide* o *La Pietà* di Michelangelo, l'*Ultima cena*, solo per citare alcuni esempi. Possiamo anche ascoltare le composizioni uniche di Giuseppe Verdi o le voci inconfondibili di Luciano Pavarotti e Andrea Bocelli.

Ho sempre visto l'Italia come un paese pieno di mistero, con un ruolo centrale nella storia dell'umanità. Anche se non sono nata nella Penisola, sento un legame molto stretto con questo paese, forse grazie ai miei antenati, oppure perché amo tantissimo la lingua che studio già da tempo. Al momento, la risposta a questa domanda conta poco poiché sento che l'Italia, con tutto quello che questa parola racchiude, sarà sempre una parte di me.

**Saggio premiato alla VI edizione del Concorso
«IO parlo Italiano / EU vorbesc italiana»
– 2024 –**

Memorie italiane verso il mio futuro

Ciascuno di noi ha una storia e l'anno scorso io ho raccontato la mia, ho scritto di come il mio trisnonno era venuto in Romania tanto tempo fa, quando l'economia e la situazione sociale erano in declino. Da allora ho ricercato e ho frugato tra le vecchie cose di mio nonno e ho trovato un documento in cui si parlava della provenienza del mio trisnonno. Ero molto curiosa di conoscere la sua vita e come si viveva a quei tempi. Volevo soprattutto sapere che cosa l'avesse spinto ad affrontare l'avventura di viaggiare e trasferirsi in un Paese così lontano.

Lui si chiamava Francesco Lenuzza, era nato il 10 ottobre del 1891 ed è scomparso il 18 settembre del 1963. Veniva da Osoppo, un piccolo paese nella provincia di Udine, nella regione del Friuli-Venezia Giulia. Parlando del documento trovato, mio padre mi ha raccontato come «nonno» Francesco partì in cerca di lavoro e arrivò a Sibiu, all'età di circa vent'anni. Mi sono chiesta perché fosse venuto in Romania e proprio a Sibiu, e ho fatto le mie ricerche. Ho scoperto che a quei tempi le risorse dei friulani erano poche, ma so che erano riconosciuti per il modo in cui lavoravano la pietra e il legno.

Dal mio punto di vista, lui è andato a Sibiu perché si trattava di una città di montagna e

Am văzut întotdeauna Italia ca pe o țară plină de mister, cu un rol central în istoria umanității. Chiar dacă nu m-am născut în Peninsula, simt o legătură foarte strânsă cu această țară, poate datorită strămoșilor mei, sau pentru că iubesc atât de tare limba pe care o studiez de mult. În momentul de față, răspunsul la această întrebare contează mai puțin pentru că simt că Italia, cu tot ceea ce cuprinde acest cuvânt, va fi întotdeauna parte din mine.

**Eseu premiat la ediția a VI-a a Concurșului
„IO parlo italiano / EU vorbesc italiana”
– 2024 –**

Memorii italiene ce mă poartă spre viitor

Fiecare dintre noi are o poveste, iar anul trecut eu am povestit-o pe a mea, scriind despre cum stră-străbunicul meu a venit în România cu mult timp în urmă, când economia și situația socială în Italia erau în declin. De atunci am cercetat și scotocit prin lucrurile vechi ale bunicului meu și am găsit un document care vorbea despre proveniența stră-străbunicului meu. Eram foarte curioasă să știu despre viața lui și cum trăiau oamenii în acele vremuri. Mai presus de toate, voiam să știu ce l-a determinat să-și asume aventura de a călători și de a se muta într-o țară atât de îndepărtată.

Numele lui era Francesco Lenuzza, s-a născut la 10 octombrie 1891 și s-a stins din viață la 18 septembrie 1963. Provenea din Osoppo, un orașel din provincia Udine, în regiunea Friuli-Venezia Giulia. Vorbind despre documentul găsit, tatăl meu mi-a povestit cum „bunicul” Francesco a plecat în căutarea unui loc de muncă și a ajuns la Sibiu, cam când avea douăzeci de ani. M-am întrebat de ce a venit în România și la Sibiu, în special, și mi-am făcut cercetările. Am descoperit că în acele vremuri resursele friulanilor erau puține, dar știu că erau recunoscuți pentru felul în care lucrau piatra și lemnul.

Din punctul meu de vedere, a plecat la Sibiu pentru că era un oraș de munte și acolo au multe resurse asemănătoare cu cele din regiunea lui, unde putea deci să folosească abilitățile pe care le dezvoltase la Osoppo. De fapt, chiar dacă sunt două locuri foarte îndepărtate, Osoppo și Sibiu au asemănări în tradițiile lor. Ambele au fost sub stăpânirea unor țări străine, care au avut un mare impact asupra obiceiurilor zilnice. De exemplu, ambele s-au aflat mult timp sub stăpânire austro-ungară și din acest motiv muzica, dansurile și mâncărurile tipice din cele două locuri sunt

li hanno tante risorse simili a quelle della sua regione, dove poteva quindi utilizzare le abilità che aveva sviluppato a Osoppo. Infatti, anche se sono due località molto distanti, Osoppo e Sibiu hanno delle similitudini nelle loro tradizioni. Entrambe sono state sotto il dominio di Paesi stranieri, che hanno avuto un grande impatto sulle abitudini quotidiane. Per esempio, tanto tempo, tutte e due sono state sotto la dominazione austro-ungarica e per tal motivo la musica, le danze ed i piatti tipici delle due località si assomigliano. Anche le feste agricole, le feste religiose, i costumi e perfino l'architettura sono simili. Per quanto riguarda il cibo, in entrambe le zone si cucinano zuppe, molto simili alla ciorba romena, oppure piatti di carne, come gulasch e spezzatino.

Per tutto ciò sono sicura che lui si trovava bene a Sibiu, ma anche perché faceva il minatore ed era riuscito a trovare facilmente un lavoro.

Un altro evento importante nella vita del trisnonno fu sicuramente l'incontro con la mia trisnonna, che si chiamava Elisabetta. Dopo qualche tempo, si sono spostati a Bucarest per vivere più facilmente, anche perché avevano ormai quattro figli ed era meglio per loro farsi una vita nella capitale.

Dopo la Seconda guerra mondiale, solo due dei loro figli sono ritornati nell'Italia originaria del padre, per non perdere la connessione con altri parenti italiani. Gli altri due sono rimasti con i loro genitori in Romania e per questo motivo hanno perso la cittadinanza italiana.

Dopo tanto tempo, nel 1979, mio nonno, Florin Ionescu, è andato alla ricerca delle sue radici in Italia, a Osoppo, in Friuli-Venezia Giulia. Durante il viaggio ha visitato anche alcune attrazioni turistiche, come si vede dalla foto che ho scoperto in un suo cassetto e che condivido qua, scattata in Piazza San Marco, a Venezia, accanto alla basilica. È stato fortunatissimo di aver potuto viaggiare all'estero, perché in quel periodo c'era ancora il comunismo in Romania e le autorità erano molto restrittive quando si trattava di permettere ai romeni di passare oltre i confini. Mio nonno è riuscito quasi miracolosamente a fare questo viaggio alle sue origini.

Scoprire tutte queste nuove cose sulla parte italiana della mia famiglia mi ha incuriosito ulteriormente, quindi vorrei tantissimo poter conoscere meglio la storia dei miei antenati. Sicuramente l'anno prossimo andrò a conoscere altri parenti e fra qualche anno partirò alla ricerca delle mie radici italiane, proprio come aveva fatto anche il nonno Florin. Spero che il viaggio tanto sognato mi permetta di avvicinare l'Italia ancora di più al mio cuore e che mi spinga a esplorare altri posti affascinanti di tutte le regioni italiane.

fotografie personale - arhiva personală Florin Ionescu

asemănătoare între ele. Chiar și sărbătorile agricole, cele religioase, obiceiurile și chiar arhitectura sunt similare. În ceea ce privește mâncarea, în ambele zone se gătesc supe, foarte asemănătoare cu ciorba românească, sau preparate din carne, precum gulașul și tocană.

Din aceste motive sunt sigură că s-a simțit bine la Sibiu, dar și pentru că era miner și reușise să-și găsească cu ușurință un loc de muncă.

Un alt eveniment important din viața stră-străbunicului meu a fost cu siguranță întâlnirea cu stră-străbunica mea, pe care o chema Elisabetta. După ceva timp, s-au mutat la București pentru a trăi mai ușor și pentru că acum aveau patru copii și le era mai bine să-și facă o viață în capitală.

După Al Doilea Război Mondial, doar doi dintre copiii lor s-au întors în Italia natală a tatălui lor, pentru a nu pierde legătura cu alte rude italiene. Ceilalți doi au rămas cu părinții în România și din acest motiv și-au pierdut cetățenia italiană.

După multă vreme, în 1979, bunicul meu, Florin Ionescu, a plecat în căutarea rădăcinilor sale în Italia, la Osoppo, în Friuli-Venezia Giulia. În timpul călătoriei a vizitat și câteva obiective turistice, după cum puteți vedea în fotografia pe care am descoperit-o într-unul dintre sertarele lui și pe care o împărtășesc aici, făcută în Piazza San Marco, în Veneția, lângă bazilică. A fost foarte norocos că a putut să călătorească în străinătate, pentru că la vremea aceea încă mai exista comunism în România, iar autoritățile erau foarte restrictive când era vorba de a permite românilor să treacă granițele. Bunicul meu a reușit aproape ca prin minune să facă această călătorie la originile sale.

Descoperirea tuturor acestor lucruri noi despre partea italiană a familiei mele m-a făcut și mai curioasă, așa că mi-ar plăcea foarte mult să aflu mai multe despre istoria strămoșilor mei. La anul cu siguranță voi merge și mă voi întâlni cu alte rude și în câțiva ani voi pleca în căutarea rădăcinilor mele italiene, la fel ca și bunicul meu Florin. Sper că această călătorie la care visez îmi va permite să aduc Italia și mai aproape de inima mea și să mă determine să explorez alte locuri fascinante din toate regiunile italiene.

Erasmus la **Ascoli**: când învățarea devine aventură

de
George Doru Ivan

traduzione
George Doru Ivan

foto
archivio dell'autore
· arhiva autorului

*Viaggiate, che viaggiare insegna a resistere, a non dipendere,
Ad accettare gli altri non solo per quello che sono,
Ma anche per quello che non potranno mai essere,
A conoscere di cosa siamo capaci,
A sentirsi parte di una famiglia
Oltre le frontiere, oltre i confini,
Oltre le tradizioni e la cultura.*

*Călătoriți, căci călătoriile te-nvăță să rezisti, să nu depinzi,
Să-i accepți pe ceilalți nu doar pentru ceea ce sunt,
Ci și pentru ceea ce nu vor putea fi niciodată,
Să afli de ce ești capabil,
Să te simți parte a unei familii
Dincolo de frontiere, dincolo de granițe,
Dincolo de tradiții și cultură.*

Este un fragment din poezia-manifest a lui Gio Evan, care îmi vine în minte când ajung în Italia cu grupul de elevi pe care îl însoțesc în această nouă aventură. Pentru mulți dintre ei, experiența pe care urmează să o trăiască se poate transforma într-una dintre acele amintiri de neuitat ale unei „prime dăți”: unii nu au fost niciodată în Italia, ori nu au zburat niciodată cu avionul, fie nu au avut până acum ocazia să călătorească în străinătate.

La Colegiul Național „Ion Neculce”, aceste experiențe sunt posibile datorită acreditării Erasmus obținute în 2021, elaborată și inițiată de doamna profesoară Cristina Pagani și coordonată împreună cu doamna profesoară Nicoleta Ioana. Acest program european permite liceului să participe la diverse proiecte de mobilitate europeană adresate elevilor și profesorilor.

Anul acesta, elevii care au participat la selecție au avut de ales între două destinații: Ascoli Piceno și Genova. În cadrul unor interviuri de selecție, le-au fost evaluate cunoștințele de limbă italiană și engleză, capacitatea de relaționare și de motivare a candidaturii, precum și rezultatele școlare din ultimii ani. După calcularea punctajelor, chiar și organizatorii au fost puțin surprinși să

È una parte della poesia-manifesto di Gio Evan, che mi viene in mente quando arrivo in Italia con il gruppo di studenti che sto accompagnando in questa nuova avventura. Per molti di loro l'esperienza che stanno per vivere può trasformarsi in uno di quei ricordi indelebili da «prima volta»: c'è infatti chi non è mai stato in Italia, chi non è mai salito su un aereo e chi non ha ancora avuto l'occasione di viaggiare all'estero.

Al Collegio Nazionale «Ion Neculce», queste esperienze sono possibili grazie all'accreditamento Erasmus, ottenuto nel 2021, ideato e progettato dalla professoressa Cristina Pagani e coordinato insieme alla professoressa Nicoleta Ioana. Questo programma europeo permette alla scuola di prendere parte a diversi progetti di mobilità europea rivolti a studenti e docenti.

Quest'anno i ragazzi che hanno partecipato alla selezione hanno potuto scegliere tra due destinazioni: Ascoli Piceno e Genova. Durante appositi colloqui, sono state valutate la padronanza dell'italiano e dell'inglese e la capacità di relazionarsi e di motivare la propria candidatura, nonché i risultati scolastici degli ultimi anni. Calcolati i punteggi, anche gli organizzatori sono rimasti un po' sorpresi nel constatare che

constate că grupul care urma să meargă la Ascoli Piceno avea să fie format numai din fete.

„Full immersion: limbă și cultură italiană. Ascoli Piceno: rădăcini și legături romane” este titlul ales de doamna profesoară Cristina Pagani, cadru didactic detașat în străinătate de Ministerul Afacerilor Externe al Italiei, pentru a reuni activitățile atent concepute în orașul ei natal, cu ajutorul profesorilor de la IIS Mazzocchi Umberto I, care ne-au găzduit pe durata șederii în minunatul oraș din regiunea Marche.

Principalul obiectiv a fost acela de a le oferi elevelor oportunitatea de a cunoaște cultura și istoria italiană într-un context informal, în afara clasei, dar mai ales de a crea ocazii concrete în care să exerseze limba italiană interacționând cu vorbitori nativi de vârsta lor.

Martți, 7 aprilie, după un mic dejun italianesc, am început prima noastră zi la Ascoli cu o vizită la sediul central al IIS Umberto I, în centrul istoric al orașului. Clădirea, construită în 1938 și lipită de Biserica „San Pietro Martire”, cuprinde unul dintre cele mai înalte turnuri ale orașului și un claustru amplu, unde astăzi elevii joacă volei. Întâmpinate călduros de doamna profesoară Mary D'Amora, elevele noastre au prezentat cu entuziasm România, Bucureștiul și liceul „Ion Neculce” colegilor italieni, implicându-i apoi într-o activitate didactică realizată cu Kahoot și premiată prin mici cadouri aduse de acasă.

„Când Ascoli era oraș, Roma era doar un imas” este o zicătoare pe care fetele au auzit-o de multe ori rostită cu mândrie de localnici în aceste zile și au avut ocazia să se convingă singure de adevărul ei. După-amiază a fost dedicată descoperirii părții romane a orașului Ascoli, printr-un tur cu mai multe opriri în locurile cheie: de la Porta Gemina (monument din secolul I î.Hr.)

il grupu directo ad Ascoli Piceno sarebbe stato composto esclusivamente da ragazze.

«Full immersion: lingua e cultura italiana. Ascoli Piceno: radici e legami romani» è il titolo scelto dalla professoressa Cristina Pagani, docente MAECI, per riunire le attività attentamente progettate nella sua città natale, con l'aiuto dei professori dell'IIS Mazzocchi Umberto I, che ci hanno ospitato durante la permanenza nella splendida città marchigiana.

L'obiettivo principale è stato offrire alle studentesse l'opportunità di conoscere la cultura e la storia italiana in un contesto informale, fuori dalla classe, e soprattutto creare occasioni concrete in cui esercitare l'italiano, interagendo con coetanei madrelingua.

Martedì 7 aprile, dopo una colazione all'italiana, è cominciato il nostro primo giorno ad Ascoli con la visita alla sede centrale dell'IIS Umberto I, nel cuore del centro storico. L'edificio, costruito nel 1938 e adiacente alla Chiesa di San Pietro Martire, ospita una delle torri più alte della città e un ampio chiostro, dove gli studenti oggi giocano a pallavolo. Accolte calorosamente dalla professoressa Mary D'Amora, le nostre studentesse hanno presentato con entusiasmo la Romania, Bucarest e il liceo «Ion Neculce» ai colleghi italiani, coinvolgendoli poi in un'attività didattica realizzata con Kahoot e premiata con piccoli doni portati da casa.

«Quando Ascoli era Ascoli, Roma era solo pascoli» è un detto locale che le ragazze hanno sentito ripetere spesso con fierezza dagli Ascolani in questi giorni, e hanno avuto modo di convincersi da sole della sua veridicità. Il pomeriggio è stato interamente dedicato alla scoperta dell'Ascoli romana, con un tour a tappe attraverso la città: dalla Porta Gemina (monumento del I secolo a.C.) al Teatro Romano, passando per la Chiesa di San

la Teatrul Roman, trecând pe la Biserica „San Giorgio Magno”, baptister și sarcofagul roman al Pontulenei Casta și Lollii Procula, unul dintre puținele fabricate din travertin și păstrate până azi, aflat acum în curtea primăriei. Activitățile s-au încheiat cu o vânatoare de comori în care elevele noastre au făcut echipă cu colegii lor de la IIS Mazzocchi Umberto I. Seara ne-a găsit strânși în jurul unei mese, savurând preparate locale într-un restaurant din apropierea Clastrului Mare al Bisericii „San Francesco”.

Miercuri, elevele au participat, alături de colegii italieni, la o lecție despre Cecco d'Ascoli, poet, astrolog, medic și profesor originar din acest oraș. O figură fascinantă și controversată a Evului Mediu italian, cunoscut pentru erudiția sa, dar și drept adversar al lui Dante Alighieri. Ca în fiecare miercuri, aici, la Ascoli, în Piazza Arringo are loc târgul săptămânal, iar o plimbare printre tarabe a fost ocazia perfectă de a face mici cumpărături pentru cei dragi, dar și pentru a practica limba italiană într-un context cât se poate de autentic. În cursul după-amiezii, am explorat locurile asociate cu figura lui Cecco, căruia îi este atribuit și celebrul citat: „Cine poate, nu vrea; cine vrea, nu poate; cine știe, nu face; cine face, nu știe; și astfel lumea merge rău fără să știe.” Unul dintre cele mai sugestive locuri este Podul lui Cecco, construit, potrivit legendei, într-o singură noapte cu ajutorul diavolului. Distrus de germani în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, a fost reconstruit în anii '70 de locuitorii din Ascoli.

Însoțite de colegii italieni, joi, elevele au vizitat Pinacoteca Civică din Ascoli Piceno, una dintre cele mai importante din regiunea Marche, ce adăpostește adevărate capodopere ale artei italiene, semnate de Carlo Crivelli, Pietro Alemanno, Guido Reni și Tiziano. Vizita a fost ghidată de un specialist pus la dispoziție de Pinacotecă. A urmat o întâlnire cu primarul orașului, în biroul său, care a adus un plus experienței noastre, oferindu-ne o sesiune de educație privind cetățenia europeană. După-amiaza a fost dedicată descoperirii părții medievale a orașului Ascoli. Datorită jocurilor și activităților propuse de excelențul nostru ghid, Lella Palumbi, fetele au aflat de ce Ascoli era cunoscut ca „orașul celor o sută de turnuri” și de ce pare construit ca un „Lego”: locul pieselor de plastic este luat de blocurile de travertin recuperate din structuri romane și reutilizate în Evul Mediu pentru a ridica noi clădiri. Și această zi s-a încheiat cu o vânatoare de comori, activitate care a devenit nelipsită în timpul plimbărilor prin oraș.

În ultima zi a șederii noastre la Ascoli, am vizitat și celălalt sediu al IIS Mazzocchi Umberto I, aflat într-o clădire modernă, în zona nouă a orașului. După ce au prezentat din nou România și Bucureștiul elevilor italieni, grupurile mixte au organizat activități de conversație în

Giorgio Magno, il Battistero e il sarcofago romano di Pontulena Casta e Lollii Procula, uno dei pochi in travertino giunti fino a noi, custodito nel cortile del Comune. Le attività si sono concluse con una caccia al tesoro in cui le ragazze romene hanno fatto squadra con i loro coetanei dell'IIS Mazzocchi Umberto I. La sera ci ha visti riuniti attorno a un tavolo, gustando piatti tipici locali in un ristorante nei pressi del Chiostro maggiore di San Francesco.

Mercoledì le studentesse hanno partecipato, insieme ai loro colleghi italiani, a una lezione su Cecco d'Ascoli, poeta, astrologo, medico e docente originario della città. Una figura affascinante e controversa del Medioevo italiano, noto per la sua erudizione ma anche per essere stato un avversario di Dante Alighieri. Come ogni mercoledì qui ad Ascoli, in Piazza Arringo si tiene il mercato, e non poteva mancare una gita tra le bancarelle, occasione per comprare piccoli pensieri per gli amici o i familiari, ma anche per praticare la lingua nel contesto più naturale che ci sia. Nel pomeriggio ci siamo dedicati alla scoperta dei luoghi legati a Cecco, a cui è attribuito anche il celebre detto: «Chi può non vuol, chi vuol non può, chi sa non fa, chi fa non sa, e

Erasmus ad Ascoli:
quando imparare
diventa un'avventura

cadrul căror s-au cunoscut mai bine și au exersat limba italiană. Cum majoritatea participantelor la proiect studiază la profilul științele naturii, au luat parte la activități în laboratoarele de microbiologie, microscopie, anatomie și chimie, unde au lucrat alături de elevii italieni la lecții de tip practic. După-amiaza, prin activitățile puse la punct de doamna profesoară Cristina Pagani, am descoperit și partea mai verde a orașului: a fost timpul pentru o excursie în parcul Annunziata, la fabrica de hârtie a Papei și pe malul râului Castellano, unde nimeni nu a rezistat tentației de-a intra cu picioarele în apă. Cina de rămas bun a avut loc la restaurantul din apropierea Clastrului Mare, la doi pași de celebra Piazza del Popolo. A fost și momentul în care fetele au încheiat interviurile luate colegilor italieni, pe care le vor prezenta la întoarcerea în România.

Aș dori să închei cu vorbele pe care una dintre fete mi le-a spus în timp ce, întorcându-ne spre casă, încercam să tragem concluziile acestei experiențe: „Vă zic doar că a fost prima dată când am călătorit în străinătate, prima dată când am fost în Italia, prima dată când am fost cu avionul și prima dată când fotografia mea a apărut într-un ziar.” Ei bine, da – prezența elevelor „bravissime” de la Colegiul „Ion Neculce” nu a trecut neobservată, iar ziarul *Corriere Adriatico* a decis să o menționeze și să o relateze.

cosi il mondo mal va.» Uno dei posti più suggestivi è il Ponte di Cecco, secondo la leggenda costruito in una sola notte con l'aiuto del diavolo. Distrutto dai tedeschi durante la Seconda Guerra Mondiale, è stato poi ricostruito negli anni '70 dagli Ascolani.

Accompagnate dai colleghi italiani, giovedì le studentesse hanno visitato la Pinacoteca Civica di Ascoli Piceno, una delle più importanti delle Marche, che custodisce autentici capolavori dell'arte italiana, firmati da Carlo Crivelli, Pietro Alemanno, Guido Reni e Tiziano. La visita è stata condotta da una guida professionista messa a disposizione dalla Pinacoteca. A seguire, un incontro con il Sindaco nel suo ufficio ha arricchito l'esperienza con una sessione di educazione civica europea. Il pomeriggio è stato dedicato alla scoperta della Ascoli medievale. Grazie ai giochi e alle attività proposte dalla bravissima guida Lella Palumbi, le ragazze hanno scoperto perché Ascoli era conosciuta come la «città delle cento torri», e perché pare costruita come un «Lego»: al posto dei tasselli in plastica, ci sono i blocchi di travertino recuperati dalle strutture romane e riutilizzati nel Medioevo per edificare nuovi palazzi. Anche questa giornata si è conclusa con una caccia al tesoro, diventata immancabile durante i giri in città.

Nell'ultimo giorno della nostra permanenza ad Ascoli abbiamo visitato anche l'altra sede dell'IIS Mazzocchi Umberto I, in un edificio moderno fuori dalle mura. Dopo aver presentato di nuovo la Romania e Bucarest agli studenti italiani, i gruppi misti hanno organizzato attività di conversazione durante le quali hanno potuto conoscersi e praticare l'italiano. Poiché molte delle partecipanti studiano in classi a indirizzo scientifico, sono state coinvolte nei laboratori di microbiologia, microscopia, anatomia e chimica, dove hanno lavorato insieme ai colleghi italiani nelle loro lezioni pratiche. Nel pomeriggio, tra le attività ideate dalla professoressa Cristina Pagani, abbiamo scoperto anche la parte più verde della città, con una gita al parco dell'Annunziata, alla Cartiera Papale e al fiume Castellano, dove nessuno ha resistito alla tentazione di immergere i piedi nell'acqua. La cena di addio si è tenuta nel ristorante vicino al Chiostro Maggiore, a due passi dalla celebre Piazza del Popolo. È stato anche il momento in cui le ragazze hanno concluso le interviste ai loro colleghi italiani, che presenteranno in classe al rientro in Romania.

Vorrei concludere con le parole di una delle ragazze, quando, durante il viaggio di ritorno, cercavamo di tirare le somme dell'esperienza appena vissuta: «Le dico solo che è stata la prima volta che ho viaggiato all'estero, la mia prima volta in Italia, la prima volta su un aereo e la prima volta in cui la mia foto è comparsa su un giornale.» Ebbene sì, la presenza delle «bravissime» ragazze del Collegio «Ion Neculce» si è fatta notare, e anche il *Corriere Adriatico* ha deciso di segnalarla e raccontarla.

Si può trasformare una condanna sociale in un'opportunità?

di
Daniela Ducu

traducere
Olivia Simion

foto
archivio dell'autrice
· arhiva autoarei

La Patente e la partecipazione del Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest al CONCORSO INTERNAZIONALE «UNO, NESSUNO E CENTOMILA», Agrigento, Italia

La Patente și participarea Liceului Teoretic „Dante Alighieri” din București la Concursul Internațional „UNO, NESSUNO E CENTOMILA”, Agrigento, Italia

Si può trasformare una condanna sociale in un'opportunità? Ultimamente ce lo chiediamo anche più spesso di quanto vorremmo. E a dimostrarlo sono forse le situazioni sempre più frequenti in cui alcune categorie chiamate vulnerabili si confrontano con i Goliath delle varie classi sociali o dei vari enti pubblici che dovrebbero proteggere i bisognosi invece di dare retta a pregiudizi di natura economica, sociale o addirittura razziale.

Gli studenti del Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest hanno riflettuto attentamente sull'argomento e hanno scoperto similitudini con quello che accade anche a Chiàrchiaro, protagonista della celebre novella di Luigi Pirandello *La Patente*, il quale, invece di ribellarsi all'infamia di essere considerato uno jettatore, sceglie di sfruttare la superstizione altrui per trarne vantaggio.

Questa riflessione, tanto amara, è stata il punto di partenza per chi ha voluto essere parte del progetto straordinario dedicato al grandissimo scrittore siciliano Luigi Pirandello ed intitolato «Uno, Nessuno e Centomila», che si svolge ogni anno proprio ad Agrigento, sua città natia. Il titolo ci fa subito pensare al romanzo omonimo di Pirandello, ma anche al leitmotiv della maschera presente in tutta la sua opera, nonché ai ruoli che ognuno di noi interpreta durante la propria esistenza.

Gli studenti del «Dante Alighieri» hanno partecipato al concorso internazionale di teatro di Agrigento con un corto ispirato alla novella, sotto la guida delle docenti Daniela Ducu e Maria Carmen Neagoe e con la sceneggiatura di Serena Puglisi. Il progetto ha coinvolto dieci studenti provenienti da diverse classi, dalla scuola media al liceo, in un percorso di riscoperta della modernità del pensiero pirandelliano. Attraverso questa trasposizione, i ragazzi hanno esplorato il

Poate fi transformată o condamnare socială într-o oportunitate? În ultima vreme ne punem această întrebare chiar mai des decât ne-am dori. Și poate că acest lucru este demonstrat de situațiile tot mai frecvente în care unele categorii numite vulnerabile se confruntă cu Goliathii diferitelor clase sociale sau ai diferitelor organisme publice care ar trebui să-i protejeze pe cei nevoiași în loc să acorde atenție prejudecăților de natură economică, socială sau chiar rasială.

Elevii Liceului Teoretic „Dante Alighieri” din București au reflectat cu atenție asupra subiectului și au descoperit asemănări cu ceea ce i se întâmplă și lui Chiàrchiaro, protagonistul celebrei nuvele *La Patente* de Luigi Pirandello, care, în loc să se răzvrătească împotriva infamiei de a fi considerat o piață rea, alege să exploateze superstiția altora pentru a obține un avantaj.

Această reflecție amară a fost punctul de plecare pentru cei care au dorit să facă parte din proiectul extraordinar dedicat marelui scriitor sicilian Luigi Pirandello și intitulat „Uno, Nessuno e Centomila” („Unul, niciunul și o sută de mii”), care are loc în fiecare an la Agrigento, orașul său natal. Titlul ne duce imediat cu gândul la romanul omonim al lui Pirandello, dar și la leitmotivul măștii prezent în toate operele sale, precum și la rolurile pe care fiecare dintre noi le joacă de-a lungul existenței noastre.

Se poate transforma o condamnare socială într-o oportunitate?

tema del pregiudizio e della capacità di piegare il destino alle proprie necessità. Durante la lettura, ma più che altro dopo, durante la messinscena, i ragazzi hanno identificato un gioco sottile tra ironia e dramma, in cui il protagonista non cerca di dimostrare la propria innocenza, ma, al contrario, esige il riconoscimento ufficiale della sua «colpa» per trasformarla in un mestiere.

Parliamo adesso con le persone coinvolte per scoprire i loro pensieri sulla novella scelta, sul tema e sui personaggi interpretati, ma anche le difficoltà che hanno incontrato durante la realizzazione del cortometraggio.

Come è nata l'idea di portare in scena *La Patente* e cosa vi ha colpito di più di questa novella?

«Abbiamo scelto di portare in scena *La Patente* – sostengono le docenti – perché è una delle novelle più conosciute e in più, abbiamo voluto evidenziare un aspetto particolare e cioè che, per quanto difficile la vita possa essere, dobbiamo trovare la forza di andare avanti e di trovare soluzioni anche a problemi apparentemente irrisolvibili. La novella ci insegna a trovare il comico in qualsiasi situazione di vita così come Chiàrchiaro ha sfruttato la sua sfortuna.»

«La cosa che mi ha colpito di più – afferma Mirko Pisano, uno degli studenti che hanno presentato il lavoro in concorso – è che lo jettatore ha capitalizzato la sfortuna che porta con sé.»

Pirandello ha spesso ideato personaggi in lotta con un destino già scritto. Come avete interpretato la figura di Chiàrchiaro?

«La novella di Pirandello ci insegna un'importantissima lezione di sopravvivenza, soprattutto in questa nostra realtà caratterizzata da una continua lotta non solo contro gli altri ma anche, certe volte, contro sé stessi. Infatti, la figura di Chiàrchiaro insegna agli studenti che è possibile modellare il destino con le nostre mani, qualsiasi siano gli ostacoli sulla nostra strada.»

«Chiàrchiaro – precisa Mirko – ha trasformato un suo aspetto negativo in un'opportunità per migliorarsi la vita, e secondo me questo è un pregio.»

Secondo voi, nel cortometraggio emerge di più l'ironia o la drammaticità della storia?

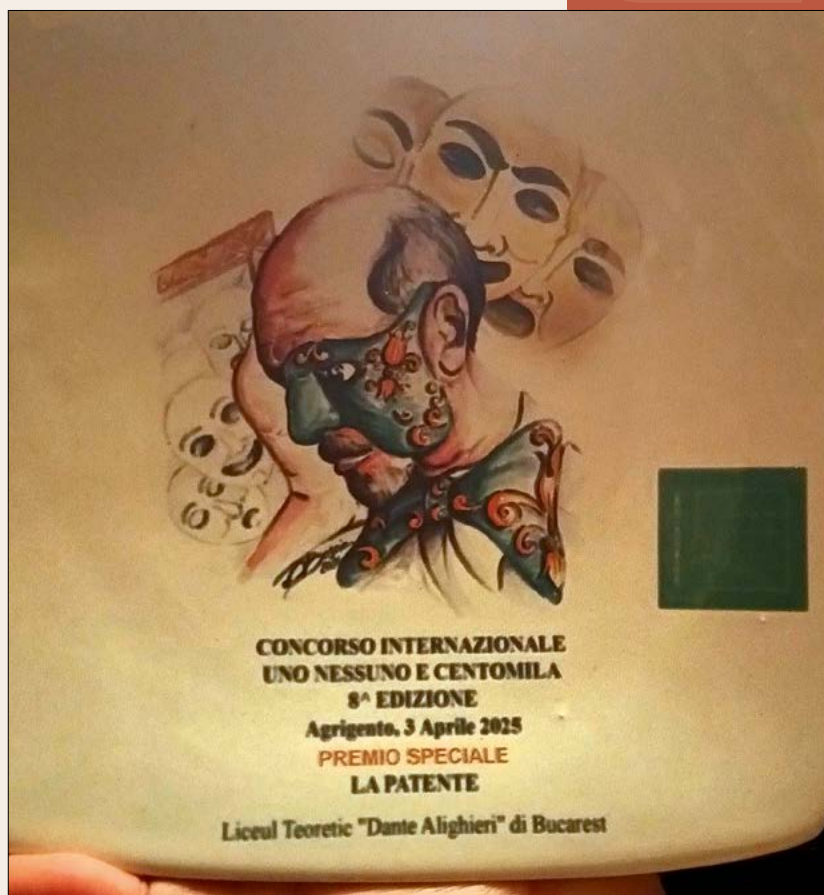
Abbiamo intuito di più la drammaticità della storia il che appare anche nel cortometraggio che abbiamo realizzato e che oggi proponiamo al pubblico. «Il cortometraggio – dice Luca Di Gangi – è più drammatico. Chiàrchiaro è vittima dei pregiudizi e capisce che l'unico modo per non essere messo da parte è accettare la sua fama di jettatore e sfruttarla a suo favore.»

Elevii de la „Dante Alighieri” au participat la concursul internațional de teatru de la Agrigento cu un scurtmetraj inspirat din nuvelă, sub îndrumarea profesoarelor Daniela Ducu și Maria Carmen Neagoe și cu un scenariu de Serena Puglisi. Proiectul a implicat zece elevi din clase diferite, de la gimnaziu până la liceu, într-o călătorie de redescoperire a modernității gândirii lui Pirandello. Prin această transpunere, tinerii au explorat tema prejudecăților și abilitatea de a modela destinul conform propriilor nevoi. În timpul lecturii, dar mai ales după, în timpul punerii în scenă, elevii au identificat un joc subtil între ironie și dramatism, în care protagonistul nu încearcă să-și dovedească nevinovăția, ci, dimpotrivă, solicită recunoașterea oficială a „vinovăției” sale pentru a o transforma într-o profesie.

Să vorbim acum cu cei implicați pentru a afla părerile lor despre nuvela aleasă, tema și personajele interpretate, dar și dificultățile pe care le-au întâmpinat în timpul realizării scurtmetrajului.

Cum s-a născut ideea de a pune în scenă *La Patente* și ce v-a impresionat cel mai mult la această nuvelă?

„Am ales să punem în scenă *La Patente* – spun profesoarele – pentru că este una dintre cele mai cunoscute nuvele și, mai mult, am vrut să scoatem în evidență un aspect, și anume că, oricât de grea ar fi viața, trebuie să găsim puterea de a merge mai departe și de a găsi soluții chiar și la probleme aparent nerezolvabile. Nuvela ne învață să găsim umorul în orice situație de viață, așa cum Chiàrchiaro și-a exploatat nenorocirea.”

PIRANDELLO
DI
S
G

Mirko Pisano ribadisce la stessa idea così come risulta anche dalla sua risposta: «Nel cortometraggio abbiamo scelto di comunicare la drammaticità della storia più che l'ironia, perché ci siamo soffermati sulla povertà della famiglia di Chiàrchiaro, sui suoi sforzi per tirarla su e allo stesso tempo sui dubbi del giudice D'Andrea quando è il momento di scegliere tra il giusto e il necessario.»

Quali sono state le sfide principali nel mettere in scena il testo pirandelliano?

Con l'aiuto di studentesse molto talentuose e preparate nell'arte drammatica, come Bianca Șulea e Cosmina Mircea, participante dell'anno scorso, abbiamo spiegato ai giovani attori come entrare nei panni di ciascun personaggio, insegnando loro la mimica e i gesti adatti, soprattutto nel caso del giudice D'Andrea, interpretato da Mirko.

«Mettere in scena Pirandello – dice Mirko – è sempre una sfida, poiché i suoi temi sono profondi e basati sulla dicotomia tra il bene e il male.»

Un'altra preoccupazione nell'allestimento è stata quella di trovare il materiale scenico, incluso gli oggetti ed i costumi più adatti a ricreare l'atmosfera di inizio Novecento. Però alla fine ce l'abbiamo fatta e in più il nostro cortometraggio ha goduto di una colonna sonora originale, creata a posta per il concorso da un altro studente del «Dante»: Frederic Gologan Datui, che ha anche filmato ed editato il video.

La superstizione ha ancora un peso nella società contemporanea? Avete fatto collegamenti con la vostra realtà?

«Secondo me – risponde la sceneggiatrice Serena Puglisi – la superstizione ha ancora un bel peso nella società contemporanea, soprattutto se parliamo di certe zone, come la Sicilia, dove esistono diversi miti e legende in cui la gente crede tuttora. Chiaramente, quando ho portato il testo e l'ho mostrato, i miei compagni hanno

„Ceea ce m-a frapat cel mai mult – spune Mirko Pisano, unul dintre studenții care au prezentat proiectul în cadrul concursului – este că cel considerat piață rea a profitat de ghinionul pe care îl poartă cu el.”

Pirandello a creat adesea personaje care se luptă cu un destin predefinit. Cum ați interpretat figura lui Chiàrchiaro?

„Nuvela lui Pirandello ne învață o lecție foarte importantă despre supraviețuire, mai ales în realitatea noastră caracterizată de o luptă continuă nu doar împotriva celorlalți, ci și, uneori, împotriva a noi înșine.” De fapt, figura lui Chiàrchiaro îi învață pe studenți că este posibil să modelăm destinul cu propriile mâini, indiferent de obstacolele din calea noastră.

„Chiàrchiaro – subliniază Mirko – a transformat unul dintre aspectele sale negative într-o oportunitate de a-și îmbunătăți viața, iar în opinia mea aceasta este o virtute.”

În opinia voastră, în scurtmetraj se remarcă mai mult ironia sau dramatismul poveștii?

Am intuit mai bine dramatismul poveștii, care apare și în scurtmetrajul pe care l-am realizat și pe care îl oferim publicului. „Scurtmetrajul – spune Luca Di Gangi – este mai dramatic. Chiàrchiaro este o victimă a prejudecăților și înțelege că singura modalitate de a evita să fie marginalizat este să-și accepte reputația de piață rea și să o exploateze în avantajul său.”

Mirko Pisano reiterează aceeași idee, așa cum rezultă și din răspunsul său: „În scurtmetraj am ales să comunicăm dramatismul poveștii mai degrabă decât ironia, deoarece ne-am concentrat pe sărăcia familiei lui Chiàrchiaro, pe eforturile sale de a o ajuta și, în același timp, pe îndoielile judecătorului D'Andrea atunci când este timpul să aleagă între ceea ce este corect și ceea ce este necesar.”

Care au fost principalele provocări în punerea în scenă a textului lui Pirandello?

Cu ajutorul unor eleve foarte talentate și bine pregătite în artele dramatice, precum Bianca Șulea și Cosmina Mircea, participante la acest concurs anul trecut, le-am explicat tinerilor actori cum să intre în pielea fiecărui personaj, învățându-i mimica și gesturile adecvate, în special în cazul judecătorului D'Andrea, interpretat de Mirko.

„Punerea în scenă a lui Pirandello – spune Mirko – este întotdeauna o provocare, deoarece temele sale sunt profunde și se bazează pe dihotomia dintre bine și rău.”

O altă preocupare în punerea în scenă a fost găsirea materialului scenic, inclusiv a obiectelor și costumelor cele mai potrivite pentru a recrea

fatto diverse domande al riguardo e hanno sicuramente fatto vari collegamenti con la loro realtà, in cui esistono anche superstizioni del genere. Hanno trovato buffo il gesto in sé, quello delle corna, e sono stati curiosi di sapere da dove viene e se è ancora usato.»

Al contrario, Mirko Pisano non identifica superstizioni nel pensiero giovanile, quanto, soprattutto, in quello degli anziani che lo circondano. «Nel mondo contemporaneo in cui sono cresciuto – afferma Mirko – non sono presenti superstizioni. Piuttosto, ho riconosciuto scene che osservo intorno a me, soprattutto nei miei rapporti con i nonni.»

Ci sono stati momenti particolarmente significativi durante il processo di creazione del cortometraggio?

«Come la creazione di qualsiasi prodotto letterario, anche la realizzazione del cortometraggio ha portato con sé momenti particolarmente significativi, soprattutto per la crescita e lo sviluppo di tutte le persone coinvolte», sostengono le docenti.

Per Mirko, tra gli studenti più appassionati dell'arte dello spettacolo, «l'intera esperienza di mettere in scena questo cortometraggio è stata significativa, perché calarsi nel ruolo del giudice ha portato con sé una gran responsabilità: mi sono sentito responsabile sia della riuscita del filmato che della sorte di Chiàrchiaro.»

atmosfera începutului de secol XX. Dar, în cele din urmă, am reușit și, mai mult, scurtmetrajul nostru a avut o coloană sonoră originală, creată special pentru competiție de un alt student de la „Dante”: Frederic Gologan Datui, care a și filmat și editat videoclipul.

Mai există superstiții în societatea contemporană? Ați identificat legături cu realitatea voastră?

„În opinia mea – răspunde scenarista Serena Puglisi – superstiția are încă multă greutate în societatea contemporană, mai ales dacă vorbim despre anumite zone, precum Sicilia, unde există diverse mituri și legende în care oamenii încă mai cred. Desigur, când am adus textul și l-am arătat, colegii mei de clasă mi-au pus mai multe întrebări despre el și cu siguranță au făcut mai multe legături cu realitatea lor, în care există și astfel de superstiții. Li s-a părut amuzant gestul în sine, cel cu coarnele, și au fost curioși să afle de unde provine și dacă se mai folosește.”

Dimpotrivă, Mirko Pisano nu identifică superstiții în gândirea tinerilor, ci, mai ales, în cea a vârstnicilor care îl înconjoară. „În lumea contemporană în care am crescut – spune Mirko – nu există superstiții. Mai degrabă, observ scene de genul acesta în relația mea cu bunicii mei.”

Au existat momente cu o semnificație aparte în timpul procesului de creare a scurtmetrajului?

„Ca și în cazul creării oricărui produs literar, realizarea scurtmetrajului a adus cu sine momente deosebit de semnificative, mai ales pentru creșterea și dezvoltarea tuturor persoanelor implicate”, spun profesorii.

Pentru Mirko, unul dintre studenții cei mai pasionați de artele spectacolului, „întreaga experiență a punerii în scenă a acestui scurtmetraj a fost semnificativă, deoarece asumarea rolului de judecător a adus cu sine o mare responsabilitate: m-am simțit responsabil atât pentru succesul filmului, cât și pentru soarta lui Chiàrchiaro.”

AGILME DI
S
GUOLTA
APRILIE · IUNIE

Quali insegnamenti pensate di aver tratto da questa esperienza?

Maya Sorescu osserva che «salire su un palcoscenico aiuta qualsiasi persona ad affrontare la paura di parlare davanti ad un pubblico.»

«Anche se si è trattato solo di un ruolo – dice – l'esperienza vissuta mi ha insegnato a vedere le persone anche dietro le maschere che ognuno indossa nella società e mi ha dato l'opportunità di conoscere persone con i miei stessi interessi.»

Noi tutti, docenti e studenti, abbiamo avuto l'opportunità di andare anche ad Agrigento per partecipare dal vivo alla competizione, che si è svolta in città dal 31 marzo al 3 aprile 2025. Insieme a noi ci sono state ben 324 scuole, provenienti da 20 nazioni, con 2404 studenti coinvolti. La nostra gioia, ma anche la soddisfazione di essere stati coinvolti in un progetto di tale portata, sono state ancora più grandi alla fine della gara quando abbiamo ricevuto il Premio Speciale. Questo riconoscimento ci dà le ali per andare avanti e coinvolgere altri studenti talentuosi e desiderosi di realizzare altre trasposizioni teatrali o cinematografiche di opere letterarie.

Siamo alla seconda partecipazione al concorso e di sicuro non sarà l'ultima. Ogni anno proviamo a coinvolgere studenti diversi, in modo da creare una comunità italoфона interessata ad elementi significativi della civiltà italiana e in particolare di quella siciliana, ricca di tantissime personalità che diffondono la cultura italiana nel mondo. Senza dubbio abbiamo già in mente il nostro prossimo spettacolo per il concorso del 2026.

Ecco a voi la lista degli studenti coinvolti nel progetto-concorso «Uno, Nessuno e Centomila» e coordinati da Maria Carmen Neagoe e dalla sottoscritta, Daniela Ducu, docenti del Liceo Teorico «Dante Alighieri» di Bucarest: Al Msitf Mariam, Di Gangi Giardina Luca, Dincă Sebastian, Gologan Datui Frederic, Kurganski Vitali, Pisano Mirko, Prejneanu Erika, Puglisi Serena, Sorescu Maya, Șulea Bianca.

Ce lecții credeți că ați învățat din această experiență?

Maya Sorescu observă că „a urca pe scenă ajută pe oricine să-și înfrunte teama de a vorbi în fața unui public”.

„Chiar dacă a fost doar un rol”, spune, „experiența m-a învățat să văd oamenii din spatele măștilor pe care toată lumea le poartă în societate și mi-a oferit oportunitatea de a întâlni oameni cu aceleași interese ca și mine.”

Noi toți, profesori și elevi, am avut ocazia să mergem la Agrigento pentru a participa live la competiție, care a avut loc în perioada 31 martie - 3 aprilie 2025. Alături de noi au fost 324 de școli, provenind din 20 de națiuni, cu 2404 elevi implicați. Bucuria noastră, dar și satisfacția de a fi fost implicați într-un proiect de o asemenea amploare, au fost și mai mari la finalul competiției, când am primit Premiul Special. Această recunoaștere ne dă aripile să mergem mai departe și să implicăm alți studenți talentați și dornici să creeze alte transpuneri teatrale sau cinematografice ale operelor literare.

Aceasta este a doua oară când participăm la competiție și cu siguranță nu va fi ultima. În fiecare an încercăm să implicăm studenți diferiți, pentru a crea o comunitate de limbă italiană interesată de elemente semnificative ale civilizației italiene și în special ale civilizației siciliene, bogată în numeroase personalități care răspândesc cultura italiană în lume. Cu siguranță avem deja în minte următorul nostru spectacol pentru competiția din 2026.

Iată lista elevilor implicați în proiectul-concurs „Uno, Nessuno e Centomila” și coordonați de Maria Carmen Neagoe și de subsemnata, Daniela Ducu, profesoare la Liceul Teoretic „Dante Alighieri” din București: Al Msitf Mariam, Di Gangi Giardina Luca, Dincă Sebastian, Gologan Datui Frederic, Kurganski Vitali, Pisano Mirko, Prejneanu Erika, Puglisi Serena, Sorescu Maya, Șulea Bianca.

San Pellegrino tra stile Liberty e acque termali

Circondato dalle Prealpi Orobie, nel cuore della Val Brembana, esiste la piccola città di San Pellegrino Terme, località climatica di cura e soggiorno a pochi chilometri da Bergamo, un luogo di benessere, arte e storia.

Nota già in epoca medievale, San Pellegrino era il luogo in cui i medici lombardi del XIII secolo consigliavano ai propri pazienti di recarsi per curare disturbi legati a stomaco, fegato e calcoli renali, grazie alle proprietà digestive e curative delle sue acque solfato-alcaline-terrose, attestate anche da Leonardo Da Vinci in uno studio sui corsi d'acqua lombardi, realizzato tra il 1482 e il 1512.

Con una tradizione di così lunga data, la notorietà di queste acque termali cresce fino a raggiungere il suo apice in epoca moderna, quando San Pellegrino diventa una meta rinomata in cui affluiscono villeggianti da tutto il paese e dove, all'inizio del XX secolo, cominciano ad apparire strutture turistiche dedicate. Tra il 1901 e il 1907, infatti, sono inaugurati il Casinò, il Grand Hotel e lo Stabilimento dei bagni, con annessa «Sala Bibite», splendide testimonianze della Belle Époque italiana del primo '900 e che rendono San Pellegrino la più bella città in stile Liberty d'Italia.

Lo Stabilimento dei bagni sarà il primo ad aprire i battenti nel 1901 (dal momento che nasce sulle basi delle vecchie terme, costruite nel 1848 dalla famiglia Palazzolo, proprietaria della

Înconjurat de Prealpii Orobie, în inima Văii Brembana, se află orașelul San Pellegrino Terme, o stațiune balneară la doar câțiva kilometri de Bergamo, un loc al bunăstării, artei și istoriei.

Deja cunoscut în Evul Mediu, San Pellegrino era locul unde medicii lombarzi din secolul al XIII-lea își sfătuiau pacienții să meargă pentru a trata problemele legate de stomac, ficat și calculi renali, datorită proprietăților digestive și vindecătoare ale apelor sale sulfuroase, alcaline și minerale, atestate și de Leonardo Da Vinci într-un studiu despre cursurile de apă lombarde, realizat între 1482 și 1512.

Cu o tradiție atât de îndelungată, faima acestor ape termale a crescut până la apogeul său din

Grand Hotel

APRILIE - IUNIE

fonte principale), costituito da diversi edifici stupendamente decorati e affrescati in stile Liberty che si sviluppavano intorno a una grande piscina, parzialmente scoperta. Un anno dopo, nel 1902, sarà la volta del Grand Hotel e poi del Casinò municipale che, inaugurato per ultimo nel 1907, sarà anche il primo a chiudere, pochi anni dopo, con lo scoppio della Prima Guerra Mondiale.

Dal punto di vista architettonico, lo stile Liberty che caratterizza i bagni esplode nell'assoluta magnificenza del Casinò e soprattutto dell'imponente Grand Hotel, ispirato ai castelli della Loira francese (con una grande cupola centrale e due torrioni laterali) e definito dalla regina Margherita di Savoia «uno degli alberghi più belli e tecnologici dell'epoca».

Con i suoi sette piani e le sue 250 camere, infatti, il Grand Hotel di San Pellegrino ha ospitato numerose personalità importanti di quegli anni, dalla Regina d'Italia al generale Luigi Cadorna, dagli scrittori Montale e Quasimodo, fino agli Zar di Russia, affascinando tutti con l'eleganza delle sue linee, con i soffitti finemente decorati e le colonne intarsiate. Diversamente dal

epoca moderna, când San Pellegrino a devenit o destinație renumită unde veneau turiști din toată țara și unde, la începutul secolului al XX-lea, au început să apară elemente de infrastructură turistică dedicată. Într-adevăr, între 1901 și 1907, au fost inaugurate Cazinoul, Grand Hotel și Băile, cu „Sala de Băut” adiacentă, măturii splendide ale Belle Époque-ului italian de la începutul anilor 1900 și care au făcut din San Pellegrino cel mai frumos oraș în stil Liberty din Italia.

Băile vor fi primele care își vor deschide porțile în 1901 (întrucât au luat naștere pe locul vechilor terme, construite în 1848 de familia Palazzolo, proprietarii izvorului principal), fiind formate din mai multe clădiri frumos decorate cu fresce în stil Liberty, care se dezvoltau în jurul unei piscine mari, parțial descoperite. Un an mai târziu, în 1902, a fost rândul Grand Hotelului și apoi al Cazinoului Municipal care, inaugurat ultimul, în 1907, a fost și primul care s-a închis, câțiva ani mai târziu, odată cu izbucnirea Primului Război Mondial.

Din punct de vedere arhitectural, stilul Liberty care caracterizează Băile explodează în măreția absolută a Cazinoului și mai ales a impunătorului Grand Hotel, inspirat de castelele Loarei franceze (cu o cupolă centrală mare și două turnuri laterale) și definit de regina Margherita de Savoia drept „unul dintre cele mai frumoase și tehnologice hoteluri ale vremii”.

Cu cele șapte etaje și 250 de camere ale sale, într-adevăr, Grand Hotel din San Pellegrino a găzduit numeroase personalități importante ale acelor ani, de la Regina Italiei la generalul Luigi Cadorna, de la scriitorii Montale și Quasimodo, până la țarii Rusiei, fascinand pe toată lumea cu eleganța liniilor sale, cu tavanele sale fin decorate și coloanele încrustate. Spre deosebire de Cazinou (care s-a redeschis doar pentru o scurtă perioadă după război, înainte de a se închide definitiv), Grand Hotel a rămas activ până în 1979, când a trebuit să fie închis din cauza problemelor legate de administrarea structurii, a costurilor

foto: primbergano.it

foto: scaturus.edu

Le terme oggi e ieri

Termele azi și ieri

APRILE · GIUGNO

Casinò (che riaprirà ancora per un breve periodo nel dopoguerra, prima della definitiva chiusura), il Grand Hotel rimarrà attivo fino al 1979, quando dovrà essere chiuso per problemi legati alla gestione della struttura, ai costi esorbitanti e alla necessità di importanti interventi strutturali.

San Pellegrino între stilul Liberty și apele termale

Attualmente in ristrutturazione, dopo un restauro conservativo della facciata nei primi anni 2000, il Grand Hotel tornerà a splendere tra pochi anni (la fine dei lavori è prevista per il 2030) ma nonostante questo, San Pellegrino continua ad essere una meta perfetta di relax e benessere, innanzitutto grazie alla generosa struttura delle odierne terme che, tra tecnologia e recupero artistico, inglobano l'edificio dell'antico Casinò municipale e la «Sala Bibite» dei bagni.

Inoltre, collocata al centro della Val Brembana, San Pellegrino è il punto di partenza di molti percorsi dedicati agli appassionati di trekking, nonché tappa fissa dei percorsi ciclistici che animano i sentieri della zona. Nel 2008 è stato infatti inaugurato il tratto «Ciclovía» della Val Brembana che, passando per San Pellegrino, collega da sud a nord la località di Almè (a 8 km da Bergamo) a quella di Piazza Brembana.

Un ultimo dettaglio legato alle sorgenti termali di San Pellegrino è la nascita, nel 1899, dell'azienda di acqua minerale «Sanpellegrino», attualmente uno dei marchi italiani più esportati al mondo.

foto: l'Espresso

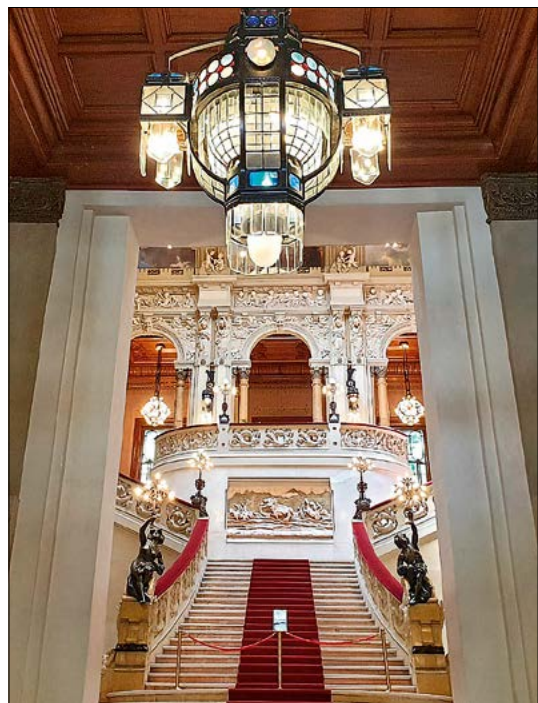

foto: l'Espresso

foto: sanpellegrino.com

foto: l'Espresso

exorbitante și a necesității unor intervenții structurale majore. În prezent în curs de restaurare, după lucrări de conservare a fațadei la începutul anilor 2000, Grand Hotel va străluci din nou în câțiva ani (finalul lucrărilor este programat pentru 2030), dar, cu toate acestea, San Pellegrino continuă să fie o destinație perfectă pentru relaxare și bunăstare, în primul rând datorită structurii generoase a termelor actuale care, între tehnologie și recuperare artistică, încorporează clădirea vechiului Cazinou municipal și „Sala de Băut” a Băilor.

În plus, situat în centrul Văii Brembana, San Pellegrino este punctul de plecare a numeroase rute dedicate pasionaților de drumeții, precum și o oprire constantă pe traseele de ciclism care animă drumurile zonei. În 2008 a fost inaugurată secțiunea „Ciclovía” Val Brembana (pistă de biciclete), care, trecând prin San Pellegrino, leagă, de la sud la nord, localitățile Almè (la 8 km de Bergamo) și Piazza Brembana.

Un ultim detaliu legat de izvoarele termale de la San Pellegrino este nașterea, în 1899, a companiei de apă minerală „Sanpellegrino”, în prezent una dintre cele mai exportate mărci italiene în lume.

Terme San Pellegrino

Fonte San Pellegrino

Izvorul San Pellegrino

Casinò facciata e interno

Cazinoul, fațada și interiorul

pagine realizate de
• pagini realizate de
Clara Mitola

traducere
Olivia Simion

APRILIE • IUNIE

TERME SAN PELLEGRINO

Ingredienti · Ingrediente

190 g di burro · 190 g de unt
250 r di zucchero · 250 g de zahăr
160 g di latte · 160 g de lapte
6,5 g di ammoniaca per dolci · 6,5 g de amoniac pentru copt
6 gr di bicarbonato di sodio · 6 g de bicarbonat de sodiu
3 tuorli d'uovo · 3 gălbenușuri de ou
530 gr di farina tipo 00 · 530 g făină tip 00
1 cucchiaino di miele · 1 linguriță de miere
Estratto di vaniglia QB · Vanilie după gust
Scorza di limone grattugiata QB · Coajă rasă de lămâie după gust
Sale QB · Sare după gust

Dosi · Porții

4

Difficoltà · Dificultate

bassa · redusă

Preparazione · Pregătire

60 min

Biscotti «di Bigio»

Noto anche come il biscotto di San Pellegrino, la ricetta del biscotto Bigio, o «di Bigio», nasce nel 1932 nella pasticceria di Luigi «Bigio» Milesi. Si tratta di frollini a forma di mezzaluna, gustosi e semplici da preparare.

Preparazione

Riscaldare il latte con lo zucchero, il miele, il burro, la vaniglia e la scorza di limone, lasciarlo intiepidire e lavorarlo con le fruste insieme ai tuorli d'uovo e un pizzico di sale. Aggiungere man mano la farina, insieme all'ammoniaca e al bicarbonato, e lavorare il tutto fino a ottenere un impasto omogeneo e morbido. Versare l'impasto nella pellicola, e lasciarlo riposare in frigorifero per almeno 3 ore. Dividere poi l'impasto in parti uguali, stenderlo con un mattarello in modo che abbia uno spesso di 5 mm e, con un bicchiere o una formina per biscotti, modellare le mezzelune, da disporre su una teglia rivestita di carta da forno, lasciando una certa distanza tra l'uno e l'altro. Cuocere in forno preriscaldato per circa 20 minuti a 190°.

Cunoscuți și sub numele de biscuiții San Pellegrino, rețeta biscuiților Bigio sau „ai lui Bigio” a fost creată în 1932 în cofetăria lui Luigi „Bigio” Milesi. Aceștia sunt biscuiți în formă de semilună, gustoși și ușor de preparat.

Pregătire

Încălziți laptele cu zahărul, mierea, untul, vanilia și coaja de lămâie, lăsați-l să ajungă la o temperatură potrivită și mixați-l cu telul împreună cu gălbenușurile de ou și un praf de sare. Adăugați treptat făina, împreună cu amoniacul și bicarbonatul, și amestecați totul până obțineți un aluat neted și moale. Turnați aluatul în folie și lăsați-l să se odihnească la frigider timp de cel puțin 3 ore. Apoi, împărțiți aluatul în părți egale, întindeți-l cu un sucitor astfel încât să aibă o grosime de 5 mm și, folosind un pahar sau o formă de biscuiți, modelați semilunele, așezându-le pe o tavă tapetată cu hârtie de copt, lăsând un pic de distanță între fiecare. Coaceți în cuptorul preîncălzit timp de aproximativ 20 de minute la 190°.

Biscuiții „lui Bigio”

ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT. · STR. ION LUCA CARAGIALE NR. 24, 020045 BUCUREȘTI

TEL.: +4 0372 772 459; FAX: +4 021 313 3064

WWW.ROASIT.RO